ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

|Γαβαλοχώρι Χανίων|

Ζητήματα προστασίας ενός παραδοσιακού συνόλου

Αγαπίου Ανδρούλλα | Μάνδη Σοφία - Ραφαηλία

Επιβλέπων: Ασλανίδης Κλήμης

Σεπτέμβριος 2020

Πηγή σκίτσου εξωφύλου: Σελίδα στο Facebook Gavalochori,
https://www.facebook.com/Gavalochori/photos/a.150857275086195/814225305416052/?type=1&theater

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ | ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ | 2019-2020

Γαβαλοχώρι Χανίων
Ζητήματα προστασίας ενός παραδοσιακού συνόλου

Επιμέλεια: Αγαπίου Ανδρούλλα | Μάνδη Σοφία - Ραφαηλία
Επιβλέπων: Ασλανίδης Κλήμης

Χανιά | Σεπτέμβριος 2020

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον καθηγητή μας, κ. Ασλανίδη Κλήμη για την βοήθεια και καθοδήγησή του καθ΄όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής της παρούσης ερευνητικής εργασίας.

Η ιδέα για την ενασχόληση μας με το Γαβαλοχώρι οφείλεται στον καθηγητή Ν. Σκουτέλη, τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά.

Τέλος, η παρούσα εργασία δε θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την βοήθεια της κ. Αιμιλίας Κλάδου-Μπλέτσα, αρχιτεκτόνισσας μηχανικού που έχει ασχοληθεί με τον οικισμό, αλλά και της κ. Αναστασίας Φρονιμάκη, κάτοικο του Γαβαλοχωρίου.

Στους γονείς μας

Και δεν έχω δεί τίποτα πιο αρμονικό και γραφικό από αυτή τη διάταξη των μαζών που πηγάζει μ' αυτό το φυσικό τρόπο και που, ενώ ούτε οφείλεται σε καμιά σύλληψη ενός συνόλου αρχιτεκτονικού ούτε φαίνεται να πηγάζει από καμιάν αφηρημένη αρχιτεκτονική αρχή, μολαταύτα κρύβει τόση φυσική αρμονία. Είτε θεωρήσεις τούτο το γεγονός σε ένα σπίτι επάνω είτε σε άθροισμα από πολλά, το αποτέλεσμα είναι πάντοτε το ίδιο, αρμονικό δηλαδή και ανώτερο χωρίς σύγκριση από οποιαδήποτε σύνθεση βγαλμένη από το κεφάλι αρχιτέκτονα σημερινού.

Δημήτρης Πικιώνης
(Κείμενα, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2000, σελ. 57)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη 12

Αντικείμενο έρευνας 13

Σκοπός εργασίας 13

Μεθοδολογία εργασίας 13

01 **ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ**

1.1 Γεωγραφική θέση 15

1.2 Σχέση με το φυσικό περιβάλλον 15

1.3 Ιστορική εξέλιξη του Αποκόρωνα

1.3.1 Α΄ και Β΄ Βυζαντινή Περίοδος, Αραβοκρατία, Ενετοκρατία (330 – 1669) 16

1.3.2 Τουρκοκρατία (1669 – 1898) 18

1.3.3 Κρητική Πολιτεία (1898 – 1913) 20

1.3.4 Νεότερη Ιστορία (1913 – σήμερα) 20

1.4 Δομή του Οικισμού 21

02 **ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ**

2.1 Τυπολογία 25

2.2 Κατασκευή 40

2.3 Μορφολογία 42

03 **ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ**

3.1 Διατηρητέα μνημεία με υπουργικές αποφάσεις 46

3.2 Προεδρικό Διάταγμα 1985 48

3.3 Προεδρικό Διάταγμα 1986 48

3.4 Προεδρικό Διάταγμα 2011 49

04 **ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ**

4.1 Κοινωνική σύσταση και τουρισμός 51

4.2 Χαρτογράφηση της σημερινής κατάστασης του οικισμού

4.2.1 Χρονολόγηση των κτισμάτων 52
4.2.2 Χρήσεις ισογείων των κτισμάτων 54
4.2.3 Κατάσταση διατήρησης των κτισμάτων 56
4.2.4 Αλλοίωση της παραδοσιακής μορφής των κτισμάτων 58
4.2.5 Συμβατότητα νέων κτισμάτων στην μορφή του οικισμού 62

4.3 Ερωτηματολόγια 66

05 **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ** 72

06 **ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ** 80

07 **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ** 82

Περίληψη

Το θέμα της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η αμφίδρομη σχέση ενός ζωντανού, εξελισσόμενου οικισμού, ο οποίος συνίσταται από ένα αξιόλογο ιστορικό σύνολο, με το σύγχρονο κοινωνικό-οικονομικό γίγνεσθαι. Πιο συγκεκριμένα, αντικείμενό της αποτελούν τα παραδοσιακά και νεότερα κτίσματα του Γαβαλοχωρίου Χανίων καθώς και η υφιστάμενη κατάσταση του οικισμού. Αρχικά γίνεται παρουσίαση του χαρακτήρα του οικισμού και μια σύντομη ιστορική αναδρομή της περιοχής του Αποκόρωνα. Στη συνέχεια, γίνεται η παρουσίαση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του μέσα από σχέδια, φωτογραφίες και αναλύσεις. Ακολουθεί μια αναδρομή στο νομοθετικά πλαίσιο προστασίας του Γαβαλοχωρίου και τέλος, παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση του οικισμού μέσα από χάρτες και φωτογραφικό υλικό. Οι χάρτες δίνουν πληροφορίες σχετικά με τη χρονολόγηση, τη σημερινή χρήση των ισογείων, την κατάσταση διατήρησης, τον βαθμό αλλοίωσης της παραδοσιακής μορφής των παλαιών κτισμάτων και τον βαθμό εναρμόνισης των νέων κατασκευών στο παραδοσιακό πλαίσιο, ενώ, οι φωτογραφίες παρουσιάζουν την εικόνα του οικισμού την δεκαετία του 1970 σε αντιδιαστολή με την σημερινή του εικόνα. Η καταγραφή της σημερινής κατάστασης στοχεύει στο να αποτιμήσει την αποτελεσματικότητα της προστασίας του οικισμού και να ευαισθητοποιήσει το ευρύ κοινό σχετικά με ζητήματα της διαφύλαξης της αυθεντικότητας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Αντικείμενο έρευνας

Η παρούσα έρευνα πραγματεύεται την αμφίδρομη σχέση ενός ζωντανού-εξελισσόμενου οικισμού, ο οποίος συνίσταται από ένα αξιόλογο ιστορικό σύνολο, με το σύγχρονο κοινωνικό-οικονομικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι. Πιο συγκεκριμένα, αντικείμενο της αποτελούν τα παραδοσιακά και νεότερα κτίσματα του Γαβαλοχωρίου Χανίων καθώς και η υφιστάμενη κατάσταση του.

Σκοπός εργασίας

Ο σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του οικισμού μέσα από την αποτύπωση χαρακτηριστικών κτισμάτων κατοικίας, που διασώζονται έως σήμερα, η ανάλυση των κατασκευαστικών και μορφολογικών τους στοιχείων και η συνολική καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασής του. Στόχοι είναι μία πρώτη προσέγγιση των παραμέτρων που επιδρούν στην ταυτότητα των παραδοσιακών κτιρίων, και των προβλημάτων της ένταξης των νέων κτισμάτων ως συνέχειας του υπάρχοντος παραδοσιακού ιστού.

Μεθοδολογία εργασίας

Η εργασία βασίζεται ως επί το πλείστον στην επιτόπια έρευνα, η οποία διεξήχθη στο Γαβαλοχώρι. Αρχικά χαρτογραφήθηκαν τα κτήρια στο σύνολο του οικισμού και δημιουργήθηκαν καρτέλες αξιολόγησης για το κάθε ένα από αυτά. Το επόμενο βήμα ήταν η φωτογραφική αποτύπωση τους και η κατηγοριοποίησή τους. Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου επιλέχθηκαν ορισμένα κτίρια, τα οποία δεν έχουν υποστεί σύγχρονες επεμβάσεις και συνεπώς διατηρούν τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά, και αποτυπώθηκαν σχεδιαστικά, καθώς κρίθηκε ότι ανήκουν στους πιο αντιπροσωπευτικούς τύπους κατοικίας. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν ερωτηματολόγια τα οποία μοιράστηκαν σε κάτοικους και παραθεριστές, ώστε να γίνει κατανοητή η κοινωνική σύσταση του Γαβαλοχωρίου και πώς αυτοί αντιλαμβάνονται την εικόνα του χωριού. Τα συλλεχθέντα στοιχεία οργανώθηκαν και αποτέλεσαν αντικείμενο στα Χανιά και στη συνέχεια συγκεντρώθηκε η σχετική βιβλιογραφία.

01

ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

1.1 Γεωγραφική θέση

1.2 Σχέση με το φυσικό περιβάλλον

1.3 Ιστορική εξέλιξη του Αποκόρωνα
- 1.3.1 Α΄ και Β΄ Βυζαντινή Περίοδος, Αραβοκρατία, Ενετοκρατία (330 – 1669)
- 1.3.2 Τουρκοκρατία (1669 – 1898)
- 1.3.3 Κρητική Πολιτεία (1898 – 1913)
- 1.3.4 Νεότερη Ιστορία (1913 – σήμερα)

1.4 Δομή του Οικισμού

Γεωγραφική θέση

Ο οικισμός του Γαβαλοχωρίου αποτελεί τμήμα του Δήμου Αποκορώνου, του Νομού Χανίων, και βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του, αριστερά της εισόδου του κόλπου της Σούδας και στα νότια του όρμου της Αλμυρίδας. Βρίσκεται σε περιοχή διάσπαρτη από πολλούς μικρούς και παλαιούς οικισμούς. Απέχει 4χλμ από την ακτή, σε πολύ μικρή απόσταση από δύο παραθαλάσσια θέρετρα, την Αλμυρίδα και τις Καλύβες, και γειτνιάζει με τον οικισμό ημιαστικού χαρακτήρα του Βάμου. Η σύνδεση με την πόλη των Χανίων γίνεται από το 1928 μέσω αμαξιτής οδού μήκους 26 χλμ, ενώ υπάρχει και καθημερινή συγκοινωνία με λεωφορείο. [1]

Σχέση με το φυσικό περιβάλλον

Το Γαβαλοχώρι βρίσκεται σε υψόμετρο 100 μέτρων, σε κοιλάδα με καλλιέργειες ελιών και αμπελιών. Κατατάσσεται στους πεδινούς οικισμούς, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του βρίσκεται σε επίπεδο ή ελαφρώς κεκλιμένο έδαφος. Από τον οικισμό διέρχονται δύο μικροί χείμαρροι με κατεύθυνση από τον νότο προς τον βορρά. Ο πρώτος διέρχεται από το ανατολικό άκρο και σχηματίζει υπόγεια φυσική υδατοδεξαμενή, σε περιοχή κατάφυτη από πλατάνια, επάνω από την οποία έχουν ανοιχτεί πηγάδια στην περίοδο της Ενετοκρατίας. Ο άλλος διατρέχει το χωριό και στο νότιο άκρο του υπάρχει αρχαίο φρέαρ. [2]

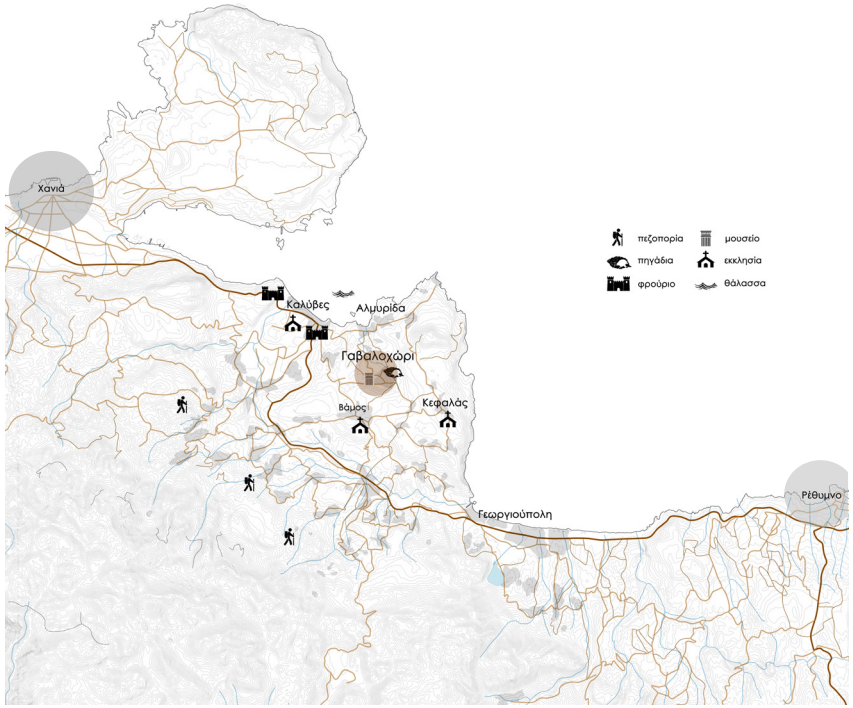

[1] Φρονιμάκης, 1972, σελ. 5
[2] Ο.π. σελ. 5

Ιστορική εξέλιξη του Αποκόρωνα

Α΄ και Β΄ Βυζαντινή Περίοδος, Αραβοκρατία, Ενετοκρατία (330 – 1669)

Η Κρήτη ως μέρος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας γνώρισε περίοδο μακράς ακμής. Κατά την διάρκεια του 7ου αιώνα αρχίζει να δέχεται επιδρομές από τους Αραβες, οι οποίοι την κατέκτησαν μετά το 820. Οι Αραβες έκαναν το νησί ορμητήριο για τις επιθέσεις τους προς τη Μεσόγειο. Κατάλοιπα αυτής της περιόδου στην Κρήτη, αλλά πιο ειδικά, στον Αποκόρωνα είναι οι ονομασίες περιοχών, για παράδειγμα το όνομα Σαρακήνες και Σαρακήνα, που συναντάται στις εύφορες περιοχές του Γαβαλοχωρίου και των Καλαμιτσίων. [3]

Ολα αυτά διήρκησαν μέχρι το 960, όταν ο Νικηφόρος Φωκάς ανακατέλαβε το νησί και ενίσχυσε τον κλονισμένο από την Αραβοκρατία Χριστιανισμό. Για να αυξηθεί ο πληθυσμός του νησιού μεταφέρθηκαν πληθυσμοί από διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας. Επιπλέον, μεταφέρθηκαν αρχοντικές οικογένειες από την Κωνσταντινούπολη, και τους δόθηκαν εκτάσεις και προνόμια με αντάλλαγμα τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες. Δημιουργήθηκε έτσι μια μορφή φεουδαρχίας. Κατά την Β' Βυζαντινή περίοδο φαίνεται πως διαμορφώθηκαν περίπου στην σημερινή μορφή τους οι αγροτικοί οικισμοί. Η ονομασία του οικισμού του Γαβαλοχωρίου αποδίδεται στη βυζαντινή οικογένεια των Γαβαλάδων, των οποίων και ήταν φέουδο, σύμφωνα με ένα έγγραφο διανομής φέουδων. Επιπλέον, η περιοχή του Αποκόρωνα καθώς άνηκε στο βυζαντινό στέμμα γνώρισε οικονομική και πολιτιστική άνθιση.[4]

Η Κρήτη κατά τη διάρκεια της Δ΄ Σταυροφορίας, το 1204, παραχωρήθηκε στον Βονιφάτιο Μομφερατικό. Αυτός πούλησε το νησί στην Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας. Παρόλο που από το 1205 υπήρχαν ενετικά στρατεύματα, η κυριαρχία τους εδραιώθηκε το 1212. Μετά την εδραίωσή τους μεταφέρθηκαν ενετικές οικογένειες, οι οποίες έχτισαν πύργους και φρούρια και οργάνωσαν στρατό. Παρόλα αυτά οι Κρητικοί δεν δέχθηκαν εύκολα τους Ενετούς και επαναστάτησαν αρκετές φορές εναντίον τους μέχρι και την τελευταία επανάσταση των αδερφών Καλλέργηδων, που έγινε το Β΄ μισό του 14ου αιώνα. Επειτα ακολουθεί ειρηνική περίοδος, κατά την οποία οι Ενετοί του νησιού ενσωματώνονται με τον κρητικό πληθυσμό. [5]

Οι Βενετοί στις αρχές του 13ου αι. στηρίχθηκαν στην προϋπάρχουσα διοικητική/στρατιωτική διαίρεση, για να οργανώσουν το δικό τους σύστημα. Η κάθε επαρχία του νησιού

820

960

[3] Αναγνώστου Δουνάκη, 1968, σελ 10
[4] Αναγνώστου Δουνάκη, 1968, σελ 20, Η επαρχια Αποκορώνου στα χριστιανικά χρόνια, 1989, σελ 77-84, Χατζηδάκη-Παναγιωτοπούλου, 1991, σελ 24-25, Σπανάκης, 2006, σελ 209
[5] Αναγνώστου Δουνάκη, 1968, σελ 32, Χατζηδάκη-Παναγιωτοπούλου, 1991, σελ 26-27

απαρτιζόταν από δύο διαφορετικές βενετικές μονάδες, την καστελανιά και την τούρμα. Η πρώτη απαρτιζόταν από μια αξιοσημείωτη στρατιωτική/διοικητική μονάδα πέριξ ενός κάστρου, ενώ η δεύτερη, κατάλοιπο της βυζαντινής περιόδου, χρησιμοποιούνταν ως γεωγραφικός προσδιορισμός και συναντάται στα κτηματολόγια των Βενετών. Η καστελανιά και το κάστρο του Αποκόρωνα ονομάζονταν Apicorna ή Bicorna, ενώ η τούρμα του αποκαλούνταν Ψυχρό. Κατά τον επόμενο αιώνα, το όνομα Αποκόρωνας μοιάζει να επικρατεί στην ευρύτερη περιοχή χάρη και στο ομώνυμο κάστρο. [6]

Οι σημερινοί οικισμοί του Αποκόρωνα, κατά τη σημαντική τους πλειονότητα, ανάγονται στα βυζαντινά χρόνια και συνεχίζουν να υφίστανται στα χρόνια των Βενετών. Οι φεουδάρχες της περιοχής ήταν Βενετοί και, κατά ένα μεγάλο μέρος, οι προϋπάρχοντες Κρητικοί, με αρκετούς εξ αυτών να ανήκουν σε εξέχουσες βυζαντινές οικογένειες. Οι ντόπιοι άρχοντες και γαιοκτήμονες κατάφεραν να διατηρήσουν ή και να αυξήσουν την περιουσία τους κατά τη διάρκεια της Ενετοκρατίας κυρίως λόγω των επαναστάσεων, καθώς μετά τη λήξη τους υπογράφονταν συμφωνίες, που είτε την αναγνώριζαν είτε την αύξαναν.[7]

Κατά την περίοδο αυτή, το τοπικό κάστρο του Αποκόρωνα ισχυροποιήθηκε και κατάφερε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην άμυνα του νησιού. Παράλληλα, τα μοναστήρια αποτελούσαν μεγάλα πολιτιστικά κέντρα, όπου προαγόταν η μόρφωση. [8]

Αν και η Ενετοκρατία διήρκησε μέχρι το 1669, το νησί είχε αρχίσει να πολιορκείται από τους Τούρκους ήδη από το 1645. Οι λόγοι που ήθελαν να καταλάβουν την Κρήτη είναι πως βρισκόταν σε κομβική θέση ανάμεσα σε Αιγαίο, Μ. Ανατολή και Β. Αφρική, αλλά και πώς αποτελούσε στρατιωτική βάση της Δύσης κι έτσι παρεμποδιζόταν η κίνηση των πλοίων τους. Στις 22 Αυγούστου του 1645 έπεσε το φρούριο των Χανίων επιτρέποντάς τους να συνεχίσουν προς το φρούριο του Αποκόρωνα, το οποίο είχε εγκαταλειφθεί από τους Ενετούς. Οι Τούρκοι αφού λεηλάτησαν τον Αποκόρωνα, προχώρησαν προς το Ρέθυμνο και τέλος προς τον Χάνδακα. Τελικά, παρά τις προσπάθειες των Ενετών και τις δυνάμεις που στάλθηκαν από τους Γάλλους και τους Γερμανούς, οι Ενετοί συνθηκολόγησαν και στις 4 Οκτωβρίου του 1669 παρέδωσαν το νησί και έφυγαν από αυτό. [9]

1205

1645

[6] Χ. Γάσπαρης, Bicorna ή Apicorna: Ο Αποκόρωνας κατά τους πρώιμους βενετικούς αιώνες,Πρακτικά Β΄ Αποκορωνιάτικου Συνεδρίου 2017, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία, (υπό έκδοση)
[7] Ο.π.
[8] Ο.π.
[9] Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 17-27

Τουρκοκρατία (1669 – 1898)

Οι Τούρκοι στα τέλη του 17ου αι. διαίρεσαν διοικητικά το νησί σε 4 περιοχές, τα πασαλίκια, και η κάθε μία διοικούνταν από έναν διαφορετικό πασά. Τα πασαλίκια χωρίστηκαν σε επαρχίες, τους ναχιγιέδες. Ο Αποκόρωνας αποτελούσε ναχιγιέ που άνηκε στο πασαλίκι των Χανίων έως το 1868 που περιλήφθηκε στην διοίκηση των Σφακίων. Τέλος, την φρουρά του νησιού την αποτελούσαν οι γενίτσαροι. Αντίσταση σε αυτούς προέβαλαν οι χαϊνηδες, Κρητικοί που ζούσαν στα βουνά. Η πρώτη επανάσταση έγινε το 1692. Ενετοί πολιορκούν τα Χανιά και οι Αποκορωνιώτες με τους Σφακιανούς έσπευσαν να τούς βοηθήσουν. Τελικά οι πολιορκητές εγκατέλειψαν, αφήνοντας τους επαναστάτες έρμαια των Τούρκων, οι οποίοι κατέστρεψαν και βανδάλισαν τους οικισμούς των αντίστοιχων επαρχιών. [10]

Αλλη μία μεγάλη και μαζική εξέγερση εναντίων των κατακτητών ξεκίνησε από τα Σφακιά στις 25 Μαρτίου του 1770, υποκινούμενη από τους Ρώσους. Οι στασιαστές κατέλαβαν διάφορα σημεία του Αποκόρωνα, όμως ο τούρκικος στρατός κατάφερε να την καταπνίξει. Οι Τούρκοι μετά από αυτήν την εξέγερση δυσκόλεψαν την ζωή των Κρητικών ακόμα περισσότερο, με αποτέλεσμα την μείωση του ελληνικού πληθυσμού από τις κακουχίες. Επιπλέον, το 1817 έπεσε πανώλη αποδεκατίζοντας Τούρκους και Ελληνες της δυτικής Κρήτης. [11]

Η Κρητική Επανάσταση ξεκίνησε στις 14 Ιουνίου του 1821 από τα Σφακιά. Εξαιτίας της εξαιρετικής στρατηγικής σημασίας του λεκανοπέδιου του Αποκόρωνα, υπήρξε το επίκεντρο των μαχών. Τον Μάιο του 1822 καταφθάνει αιγυπτιακός στόλος στη Σούδα, με εντολή του Σουλτάνου, για να καταστείλει το κίνημα. Ετσι, οι εχθροπραξίες διεξήχθησαν με Αιγύπτιους και Τούρκους, οι οποίοι εισήλθαν στον Αποκόρωνα τον κατέστρεψαν και τον λεηλάτησαν. Οι συγκρούσεις συνεχιστήκαν μέχρι την άνοιξη του 1824 όπου και καταπνίγηκε η επανάσταση, τότε πολλοί Κρητικοί κατέφυγαν στη Ελλάδα. Ωστόσο, στην δυτική Κρήτη, στον Αποκόρωνα επικρατεί ο κλεφτοπόλεμος μέχρι τα τέλη Σεπτέμβρη του 1830. Τότε αποβιβάζεται αιγυπτιακός στρατός, διαλύει τα κρητικά ένοπλα σώματα και ο σουλτάνος τους παραχωρεί το νησί έναντι 25.000 γροσιών. [12]

Η νέα ηγεσία, αφού χώρισε το νησί σε τρεις διοικητικές ενότητες, εγκατέστησε το στρατηγείο της στον Φρε Αποκορώνου. Αποπεράτωσε τα ημιτελή έργα των Ενετών εγκαινιάζοντας μια εποχή ανεκτικότερη για τους Κρητικούς. Ομως λόγω της συνεχιζόμενης βαριάς φορολογίας, ο λαός αντέδρασε ζητώντας να βελτιωθεί η κατάσταση. Το κίνημα καταπνίγηκε και οι πρωταίτιοι θανατωθήκαν. Τέλος, η Κρήτη επέστρεψε στην κυριαρχία του σουλτάνου το 1840. [13]

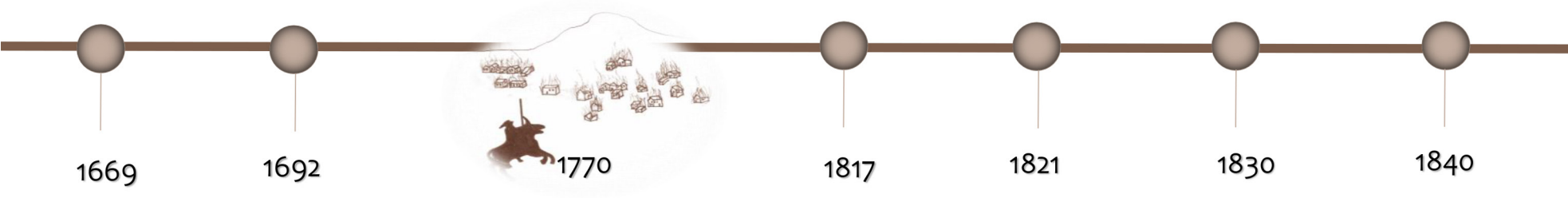

[10] Γ. Λιμαντζάκης, Νομαρχία Σφακίων με έδρα τον Βάμο: Μια διοικητική ρύθμιση σημαντική για την ιστορική εξέλιξη του Αποκόρωνα, Πρακτικά Β΄ Αποκορωνιάτικου Συνεδρίου 2017, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία,(υπό έκδοση), Χατζηδάκη-Παναγιωτοπούλου, 1991, σελ 31, Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 30, Η επαρχια αποκορώνου στη διαρκεια της Τουρκοκρατίας, 1989, σελ 91-100

[11] Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 35-42, 68

[12] Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 69-136, Χατζηδάκη-Παναγιωτοπούλου, 1991, σελ 36

[13] Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 137-142

Καθώς η περιοχή του Αποκόρωνα ήταν πρωτοστάτης στις επαναστάσεις, πολύ λίγες ήταν οι τούρκικες οικογένειες που ζούσαν σε αυτόν, ενώ διαρκώς τον εγκατέλειπαν. Ετσι και στο Γαβαλοχώρι, το 1850 έγινε ομαδική αναχώρηση των Τούρκων από το χωρίο προς τα Χανιά. [14]

Το 1852 ορίστηκαν ως έδρα της Γενικής Διοίκησης του νησιού τα Χανιά, διότι αυτά πρωτοστατούσαν στους αγώνες. Ο καταστροφικός σεισμός του 1856, που αν και επίκεντρο αυτού ήταν το Ηράκλειο δημιούργησε πολλές ζημιές μέχρι και στα κτίσματα της περιοχής του Αποκόρωνα, σε συνδυασμό με την βροχή του 1862, που γκρέμισε πολλά σπίτια στους οικισμούς συμπεριλαμβανομένου και του Γαβαλοχωρίου. Παράλληλα, το αίτημα των Κρητικών για την ένωσή τους με την Ελλάδα δημιούργησε επιπλέον αίσθημα ανασφάλειας στις τούρκικες οικογένειες της περιοχής με αποτέλεσμα την μαζική αναχώρησή τους από αυτό το 1865. [15]

Τελικά, ξέσπασε η μεγάλη επανάσταση του 1866, κατά τη διάρκεια της οποίας οι Κρητικοί κατάφεραν να πετύχουν τον Οργανικό Νόμο. Επρόκειτο για ένα καθεστώς περιορισμένης αυτοδιοίκησης που επέφερε και διοικητικές μεταβολές. Στο πλαίσιο αυτών, ιδρύθηκε το 1868 ο νομός Σφακίων, στον οποίον υπάχθηκαν οι επαρχίες Αποκορώνου, Σφακίων και Αγίου Βασιλείου. Ως έδρα του νομού επιλέχθηκε ο Βάμος. Ωστόσο, οι Τούρκοι κατέπνιξαν την επανάσταση, ανέτρεψαν την προσωρινή κυβέρνηση και ενίσχυσαν την κυριαρχία τους στο νησί. Παρόλα αυτά, το 1870 αναχώρησε και η τελευταία τούρκικη οικογένεια από το Γαβαλοχώρι. [16]

Λίγα χρόνια αργότερα, το 1878, οι κάτοικοι του νησιού απαίτησαν εκ νέου ένωση με την Ελλάδα ξεκινώντας εξέγερση. Κατά την διάρκειά της οποίας κατάφεραν να πετύχουν την σύμβαση της Χαλέπας, που καθιέρωνε ένα νέο είδος πολιτεύματος και βελτίωνε τη θέση των χριστιανών της Κρήτης. [17]

Το 1884 επανήλθε το αίτημα για την ένωση με την Ελλάδα, έτσι το 1889 ξεκίνησαν και πάλι οι συμπλοκές, με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να καταργήσουν την σύμβαση της Χαλέπας. Οι ταραχές συνεχίστηκαν μέχρι το 1895 με πολλές μάχες να λαμβάνουν χώρα στον Αποκόρωνα. Μετά από πολλές πιέσεις η Τουρκία αναγκάστηκε να αποσύρει τον στρατό της. Ετσι, στις 3 Νοεμβρίου του 1898 δεν υπήρχε ούτε ένας τούρκος στρατιώτης στο νησί, ενώ η Κρήτη γιόρταζε την πρώτη της ελευθέρια. [18]

1856

1866

1878

[14] Η επαρχια Αποκορώνου στη διαρκεια της Τουρκοκρατίας, 1989, σελ 91-100
[15] Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 163, 172, Φρονιμάκης,
[16] Γ. Λιμαντζάκης, Νομαρχία Σφακίων με έδρα τον Βάμο: Μια διοικητική ρύθμιση σημαντική για την ιστορική εξέλιξη του Αποκόρωνα, Πρακτικά Β΄ Αποκορωνιάτικου Συνεδρίου 2017, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία, (υπό έκδοση), Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 236
[17] Χαλκιαδάκης, 1994, σελ 240-254
[18] Ο.π. σελ. 255-299

Κρητική Πολιτεία (1898 – 1913)

Την εξουσία της Κρήτης ανέλαβε στις 9 Δεκεμβρίου του 1898 ο πρίγκιπας Γεώργιος. Η Κρητική Πολιτεία ήταν πλήρως ελεγχόμενη από τις Μεγάλες Δυνάμεις και υπό τουρκική επικυριαρχία. Την 1η Νοεμβρίου του 1913 υπογράφηκε συνθήκη ειρήνης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, έτσι η Κρήτη ενώθηκε τελικά με την Ελλάδα την 1η Δεκέμβρη. [19]

Νεότερη Ιστορία (1913– τώρα)

Κατά τη διάρκεια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, 1919-1922, συμμετείχαν σε αυτή πολλοί Αποκορωνιώτες. Εναν χρόνο μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, το 1923, με την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας φεύγουν και οι τελευταίοι μουσουλμάνοι από την Κρήτη, ενώ εγκαθίστανται πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Ωστόσο, η επαρχία του Αποκορώνου δεν επηρεάζεται ιδιαίτερα, καθώς οι Τούρκοι είχαν αποχωρήσει ήδη χρόνια πριν, ενώ εγκαταστάθηκαν πολλοί λίγοι πρόσφυγες, οι οποίοι μετακινήθηκαν αργότερα. Καθώς η Ελλάδα βρισκόταν σε δεινή οικονομική κατάσταση το 1923, πολλοί Αποκορωνιώτες αποδημούν κυρίως προς την Αμερική με σκοπό να βελτιώσουν τα οικονομικά τους και να επιστρέψουν. [20]

Τη δυσμενή οικονομική κατάσταση προσπάθησε να ανατρέψει ο Ελ. Βενιζέλος το 1928, θέτοντας ένα μεγαλόπνοο τετράχρονο σχέδιο για οικονομική ανάκαμψη. Ομως με την έλευση της οικονομικής κρίσης του 1929 και την πτώση του στις εκλογές του 1933 το σχέδιο δεν πραγματοποιήθηκε. Ακολούθησε η δικτατορία του Μεταξά, η οποία δεν έδωσε καμία ελπίδα για ανάκαμψη, έτσι συνεχίστηκε η αποδημία των Αποκορωνιωτών. Στη συνέχεια η κατοχή δυσχέρανε ακόμη περισσότερο την οικονομική κατάσταση. [21]

Κατά τη διάρκεια της Μάχης της Κρήτης διεξήχθησαν σφοδρές συγκρούσεις στην περιοχή του Αποκορώνου, η οποία και βομβαρδίστηκε. Η Κρήτη καταλήφθηκε τον Ιούνη του 1941 με την αποχώρηση του ελληνικού και αγγλικού στρατού από τα Σφακιά. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής ο Αποκόρωνας δεν δέχθηκε αντίποινα όπως άλλες περιοχές. [22]

Παρατηρείται σημαντική μείωση του πληθυσμού από το 1900 μέχρι το 1920, η οποία αιτιολογείται με άρθρο της εφημερίδας "Ελεύθερο Βήμα" ημερομηνίας 22-04-1906, στο οποίο αναφέρει πως το 1906 πραγματοποιείται μαζικό κύμα μετανάστεσης από

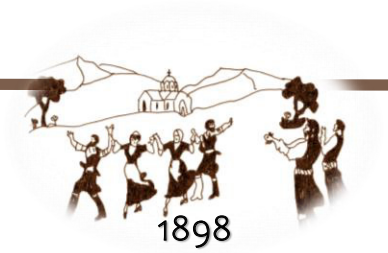

1923

1941

[19] Ο.π. σελ. 353-355
[20] Χατζηδάκη-Παναγιωτοπούλου, 1991, σελ 96, Τουρκοκρατία. Αναφορά στα γεγονότα της περίοδου 1821-1923. Πως είδε η λαική μούσα του Αποκορώνου τα γεγονότα, 1989, σελ. 136-145,
[21] Ο Αποκόρωνας κατά την περίοδο 1923-1945 από κοινωνική άποψη, 1989, σελ. 171-179
[22] Ο.π.

το χωριό προς την Αμερική. Φαίνεται ότι από την δεκαετία του 40’ και μετά ο πληθυσμός του Γαβαλοχωρίου φθίνει σταδιακά, και το 1991 φτάνει στο κατώτατο σημείο του.

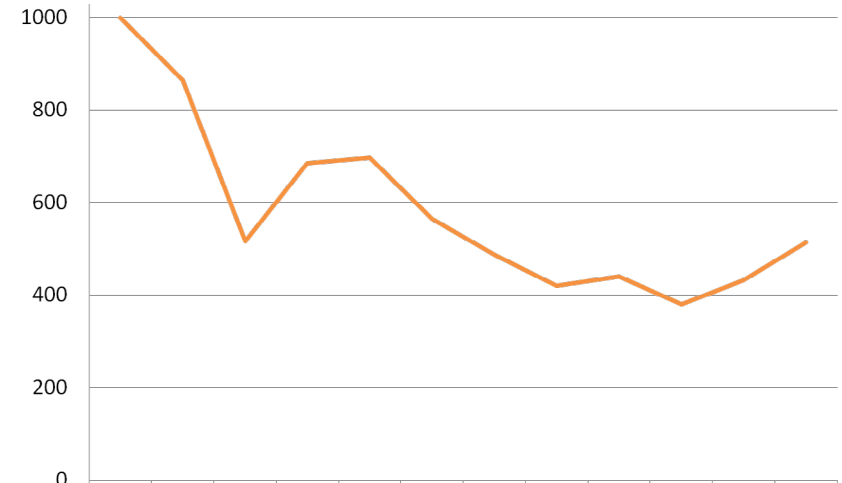

	1881	1900	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
ηθυσμός	998	863	516	684	697	564	486	419	439	379	431	513

*Πηγή: Σπανάκης, 2006, σελ 209, ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Η κύρια οδική αρτηρία του χωριού και στα δεξιά ο πλακόστρωτος δρόμος

Δομή του οικισμού

Η πρόσβαση στο Γαβαλοχώρι γίνεται από τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις με ασφαλτοστρωμένους δρόμους, που συγκλίνουν προς την κεντρική πλατεία του χωριού όπου δεσπόζει το μνημείο των πεσόντων. Οι σημαντικότεροι δρόμοι είναι αυτοί με κατεύθυνση προς τις Καλύβες και την Αλμυρίδα, λόγω των επαγγελματικών δραστηριοτήτων των κατοίκων. Στο νότιο τμήμα υπάρχει ο συντομότερος δρόμος που συνδέει το χωριό με τον Βάμο, όπου βρίσκονται το Κέντρο Υγείας, σχολεία, το αστυνομικό τμήμα, το Ειρηνοδικείο και τράπεζα. Οι δρόμοι μικρότερης κλίμακας, που εξυπηρετούν τον οικισμό και στην πλειονότητά τους είναι ασφαλτοστρωμένοι, καταλήγουν πάνω στους κεντρικούς. Ενας εξ αυτών, πλακόστρωτος, συνδέει την κεντρική πλατεία με την πλατεία στο Πλατανάκι, ενώνοντας τα δύο πιο πολυσύχναστα μέρη του Γαβαλοχωρίου. Καθώς η μορφή του οικισμού προέκυψε σε περιόδους κατά τις οποίες δεν υπήρχαν αυτοκίνητα, οι δρόμοι είναι στενοί και ακανόνιστοι και οριοθετούνται από τους τοίχους των κτισμάτων. Υπάρχουν μικρού μήκους δρόμοι-αδιέξοδα που καταλήγουν σε κατοικίες. Τέλος, δεν υπάρχουν μεγάλες πλατειές πέρα από αυτές που έχουν δημιουργηθεί μετά την κατεδάφιση κτιρίων και κυρίως χρησιμοποιούνται για την στάθμευση αυτοκινήτων.

Ενας στενός δρόμος στο Κατσιμούλι

Μέσα στον οικισμό υπάρχουν τρεις εκκλησίες και 400 περίπου σπίτια. Επιπλέον, υπάρχει ένα πολιτιστικό κέντρο, ένα δίκλιτο θολωτό ελαιοτριβείο του 17ου αιώνα και το μοναδικό οργανωμένο από το Υπουργείο Πολιτισμού Λαογραφικό Μουσείο του νομού Χανίων, το οποίο λειτουργεί από το 1968 σε κτίριο που χρησιμοποιούνταν ως κατοικία και σήμερα αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. [23] Το μουσείο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην σημερινή ανάπτυξη του οικισμού, καθώς προσέλκυσε επισκέπτες.

Ο οικισμός είναι διάσπαρτος, αρκετά εξαπλωμένος στην περιοχή και περιλαμβάνει ένα σύνολο από 18 γειτονιές, με κτίσματα παραδοσιακά και σύγχρονα να συνυπάρχουν. Η δομή του Γαβαλοχωρίου στο κέντρο του, όπου συναντά κανείς τα παλαιότερα κτίσματα, είναι συνεκτική, και δεν ακολουθείται ενιαίο ρυμοτομικό σύστημα. Επιπλέον, δεν εντοπίζονται κλειστά οικοδομικά τετράγωνα, παρά μόνο ένα, στο κέντρο του χωριού. Υπάρχει συνέχεια η οποία δημιουργείται από τους τοίχους που οριοθετούν τις κατοικίες, οι οποίες χωρίζονται με μεσότοιχους. Στις παρυφές του πυρήνα του οικισμού, τα κτίρια είναι διατεταγμένα πιο αραιά και μεταξύ τους παρεμβάλλονται ελεύθεροι χώροι. Η ανάπτυξη του οικισμού δεν έγινε γύρω από ένα μόνο κέντρο, εκκλησίες ή δημόσιου χαρακτήρα κτίριο, αλλά γύρω από πολλά διαφορετικά κέντρα.

Οι δύο μεγάλες εκκλησίες του χωριού, αριστερά ο Αγ. Σέργιος στα Παστρικιανά και δεξιά η Παναγιά στο Πανωχώρι

Η Αγ. Αικατερίνη στο Κατωχώρι

Η κεντρική πλατεία του χωριού

Αποψη του κεντρικού δρόμου

Η πλατεία στο Πλατανάκι

[23] Εφημεριδα 1993 χανιωτικα νεα, Εγκαίνια του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου του Γαβαλοχωρίου Αποκόρωνα

Πουλαδιανά
Χαβουζέ
Κατσιμούλι
Μουρί
Παλαμίδι
Βρύση
Ξεριζώματα
Παστρικιανα
Κατωχώρι
Πλατανάκι
Βόλακας
Πηγάδια
Κατούνα
Πήγαδος
Κόλυμπος
Λεδιανά
Άγιος Ιωάννης
Χαλκιάδες
Πανωχώρι
N
0
50
100

02

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ

2.1 Τυπολογία

2.2 Κατασκευή

2.3 Μορφολογία

Τυπολογία

Τα κτίσματα που συγκροτούν έναν οικισμό είναι κυρίως οι κατοικίες, οι οποίες με την επανάληψη τους δημιουργούν την σύνθεση και τον σχηματισμό του. Επομένως, η κατοικία είναι η ελαχίστη μονάδα οργάνωσης του οικισμού.

Οι τύποι κατοικίας που συγκροτούν την παλιά μορφή του οικισμού, είναι αποτέλεσμα των κοινωνικοοικονομικών, πολιτισμικών, γεωγραφικών και κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούσαν στο παρελθόν. Καθώς οι συνθήκες αυτές μεταβάλλονταν με την πάροδο του χρόνου και σε συνδυασμό με την ανάγκη για την βελτίωση του τρόπου ζωής, η κατοικία άλλαζε και εξελισσόταν όλο και συνθετότερα.

Ο αρχικός πυρήνας του κρητικού λαϊκού αγροτικού σπιτιού ανήκει στον τύπο του δωματοσκέπαστου μονόχωρου, πλατυμέτωπου ή στενομέτωπου σπιτιού. Αξίζει να σημειωθεί πως συναντάται και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο, αλλά και σε όλη τη Μεσόγειο. Βέβαια, ο τρόπος στέγασης της κατοικίας είναι η ειδοποιός διαφορά, καθώς λόγω των κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν από την μία έχουμε τις επικλινείς στέγες και από την άλλη τα δώματα. Το κρητικό λαϊκό αγροτικό σπίτι είναι συνήθως ένα καθαρό μακρόστενο ορθογώνιο που συγκεντρώνει στο εσωτερικό του όλες τις λειτουργίες, το μαγείρεμα, τον ύπνο, τη φύλαξη των καρπών και των αγαθών της χρονιάς και συχνά τον ύπνο και την φύλαξη των απαραίτητων κατοικίδιων ζώων. Η παρουσία ελάχιστων και μικρών ανοιγμάτων οδηγεί στον χαρακτηρισμό του ως εσωστρεφές. Οι καταλυτικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις διαστάσεις του είναι οι κατασκευαστικές δυνατότητες των υλικών και ο διαθέσιμος χώρος για το χτίσιμο του. [24]

Σε ειρηνικές περιόδους, παρ' όλη τη λειτουργικότητά του, δεν επαρκεί. Ετσι, αρχικά προστίθενται πατάρια ή αλλιώς *σοφάδες*, στις γωνιές του σπιτιού, που χρησιμοποιούνται για τον ύπνο και ο από κάτω χώρος, το *τζερτζεμίλι* ή *κάμερα*, χρησιμοποιείται ως αποθήκη. Επίσης, προστίθεται ένα στεγασμένο *οξωστάρι* στην πρόσοψή του, όπου μεταφέρεται ο φούρνος. Οσον αφορά την αύξηση του πλάτους του κτίσματος, προστίθεται ένα ξύλινο μεσοδόκι για την στήριξη του δώματος, το οποίο

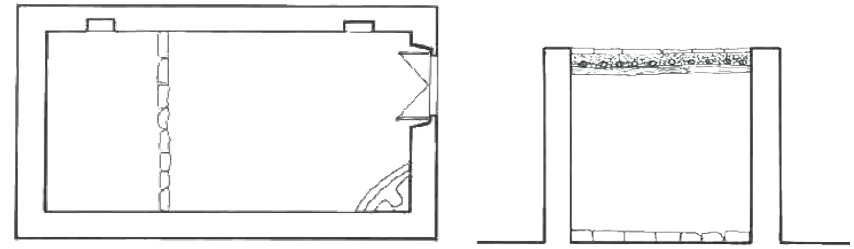

Ο τύπος του δωματοσκέπαστου μονόχωρου σπιτιού
Σκίτσο τυπολογίας: Διδώνη-Μποζινέκη, 1984, σελ 256

Ο τύπος του δωματοσκέπαστου μονόχωρου σπιτιού με σοφά και αποθηκευτικό χώρο απο κάτω, Πλατανάκι 23

[24] Διδώνη-Μποζινέκη, 1984, σελ. 253-256

σταδιακά αντικαθίσταται από την καμάρα. Η καμάρα έχει διττό ρόλο, πέρα από στατικό στοιχείο λειτουργεί και ως διαχωριστικό, καθώς δημιουργεί τέσσερεις χώρους με λειτουργική αυτονομία. Οσο η κατοικία συνεχίζει να μεταβάλλεται, προστίθενται κατά μήκος ή κατά πλάτος και άλλες καμάρες, ακόμα και άλλα κτίσματα, μέχρι που καταλήγει να γίνει προσθήκη ορόφου. Οι νέοι χώροι χαρακτηρίζονται από αυτονομία, καθώς διαχωρίζουν και απομονώνουν τις λειτουργίες της κατοικίας ή της προσθέτουν νέες. Οι αλλαγές αυτές προέκυπταν με βάση τις λειτουργικές ανάγκες που είχε η κάθε οικογένεια. [25]

Με αυτόν τον τρόπο η παραδοσιακή αρχιτεκτονική μεταλλάχθηκε στη πάροδο του χρόνου, ιδίως στην Κρήτη, από τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν το νησί γνώρισε ευημερία και πρόοδο. Οι κατοικίες αυτής της περιόδου είναι μεγαλύτερες, με έντονη την τάση του διαχωρισμού των λειτουργιών, και διώροφες, με το δώμα να αντικαθίσταται από την στέγη με κεραμίδια, χάριν ευκολίας. Η στέγη είναι είτε μονόρριχτη είτε δίρριχτη, ανάλογα με τις διαστάσεις που καλείται να στεγάσει. Στην πιο απλή μορφή της κατοικίας, στο ισόγειο βρίσκεται το *πόρτεγο*, το οποίο είναι το κύριο και μεγαλύτερο δωμάτιο του σπιτιού καθώς

Φωτογραφίες απο το Λαογραφικό μουσείο, που δείχνουν τις διάφορες χρήσεις των αυτόνομων χώρων που δημιουργεί η καμάρα, στην αριστερά εικόνα φαίνεται το πατητήρι και από πάνω του η τάβλα που δημιουργεί τον χώρο του ύπνου, και στην δεξιά ο φούρνος του σπιτιού απο την μία πλευρά και στην άλλη φαίνεται ο χώρος του αργαλειού, Πλατανάκι 13

Η εσωτερική ξύλινη σκάλα που οδηγεί στον οντά, Πλατανάκι 20

Η τοξωτή εξώθυρα του οξώστη που οδηγεί στην αυλή, Χαλκιάδες 9

εκεί γίνονται οι καθημερινές δραστηριότητες, και η *σάλα*, ο χώρος υποδοχής των επισκεπτών, που όμως διαχωρίζονται μεταξύ τους, ενώ στον *όροφο* βρίσκεται ο *οντάς*, ο χώρος του ύπνου. Η επικοινωνία των δύο ορόφων γίνεται από μία εσωτερική ξύλινη σκάλα, ενώ στην περίπτωση ύπαρξης αυλής υπάρχει και μια εξωτερική πέτρινη σκάλα. Ο όροφος είτε καταλαμβάνει τμήμα του ισογείου, ενώ στο υπόλοιπο διαμορφώνεται βατό δώμα, είτε ολόκληρο τον χώρο του. Ο οντάς συνήθως διαθέτει και μια δεύτερη θύρα, την *πορτέλα*. Το μονόχωρο ισόγειο μετατρέπεται σε δίχωρο ή τρίχωρο με την κατασκευή ενδιάμεσων τοίχων ή την προσθήκη κτισμάτων. Οι βοηθητικοί χώροι όπως ο φούρνος, οι αποθήκες, ο στάβλος, σε ορισμένες περιπτώσεις τα ελαιοτριβεία και τα πατητήρια, στεγάζονται σε διαφορετικά κτίσματα, που παρατίθενται είτε κατά μήκος του κύριου άξονα του σπιτιού, είτε δημιουργούν διάταξη σχήματος Γ. Τα ανοίγματα αρχίζουν να μεγαλώνουν. Η αυλή περικλείεται από έναν ψηλό μαντρότοιχο, στον οποίο υπάρχει μια τοξωτή εξώθυρα. Η είσοδος στην αυλή πραγματοποιείται διαμέσου του οξώστη, ενός στεγασμένου ημιυπαίθριου χώρου που εφάπτεται στον μαντρότοιχο και συχνά χρησιμοποιείται για την φύλαξη των οικόσιτων ζώων, όπως μαρτυρούν οι δεσιές. Ο οξώστης είναι προσθήκη της Τουρκοκρατίας και αξίζει να σημειωθεί πως από την δημιουργία της Κρητικής Πολιτείας, σε αρκετές περιπτώσεις, το ύψος του ψηλού

[25] Ο.π. σελ. 253,

μαντρότοιχου μειώνεται. Ακόμα, λόγω της ανόδου του βιωτικού επιπέδου, τα κτίσματα αρχίζουν να επιχρίζονται εξωτερικά. [26]

Τα κτίσματα έχουν πολλές παραλλαγές, που μαρτυρούν πως οι ανάγκες των οικογενειών προσαρμόζονται ώστε να αξιοποιηθεί ο προσφερόμενος χώρος του οικοπέδου.

Παρόλο που η αρχαιότερη μνεία του Γαβαλοχωρίου γίνεται το 1182,[27] λίγα είναι σήμερα τα κτίσματα τα οποία ανάγονται στην περίοδο της Ενετοκρατίας, αφού η περιοχή του Αποκορώνου κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας επλήγη όχι μόνο από λεηλασίες αλλά και από φυσικές καταστροφές. Τα περισσότερα κτίρια φαίνεται να ανήκουν στην ύστερη περίοδο της Τουρκοκρατίας και στην περίοδο της Κρητικής Πολιτείας. Σήμερα, οι επικρατέστεροι τύποι κατοικίας που συναντούνται στον οικισμό είναι δύο:

α) το δωματοσκέπαστο καμαρόσπιτο, συνήθως ενταγμένο σε κλειστό κτιριακό συγκρότημα με εσωτερική αυλή το οποίο αποτελείται από κτίσματα σε διάταξη Γ ή Π, που έχουν επίπεδη στέγη. Η είσοδος στην αυλή πραγματοποιείται διαμέσου του οξώστη.

β) το διώροφο με δίρριχτη στέγη, με εσωτερική αυλή και με την είσοδο να πραγματοποιείται τις περισσότερες φορές διαμέσου του οξώστη, ενώ υπάρχουν και κτίσματα στα οποία η είσοδος γίνεται απευθείας μέσα στην κατοικία, με μερικά εξ αυτών να διαθέτουν εξώστη.

Αξίζει να σημειωθεί πως στον οικισμό υπάρχει μια κλασικίζουσα κατοικία, με τα βασικά χαρακτηριστικά των νεοκλασικών ενσωματωμένα και απλουστευμένα από τους ντόπιους τεχνίτες. Τέλος, πολύ συχνή είναι η περίπτωση συνύπαρξης των παραπάνω τύπων λόγω επέκτασης ή αναμόρφωσης της κατοικίας, με συνέπεια προκύπτουν ιδιοκτησίες που ανήκουν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Το καμαρόσπιτο, Πανωχώρι 20

Η κλασσικίζουσα κατοικία, Κόλυμπος 10

[26] Διδώνη-Μποζινέκη, 1984, σελ. 253-256
[27] Σπανάκης, 2006, σελ. 209

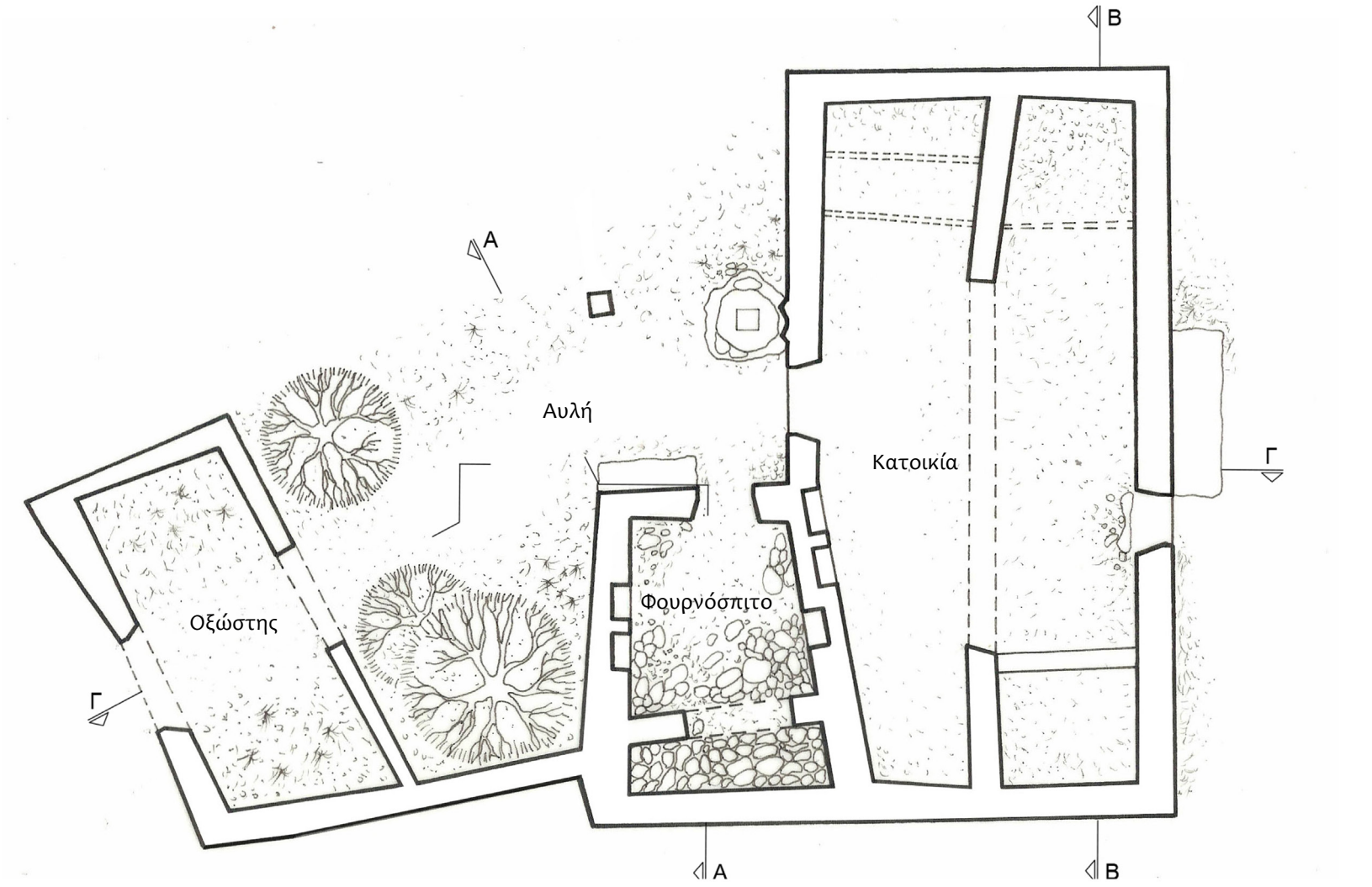

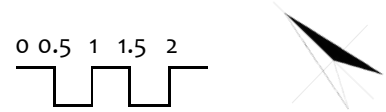

Κάτοψη

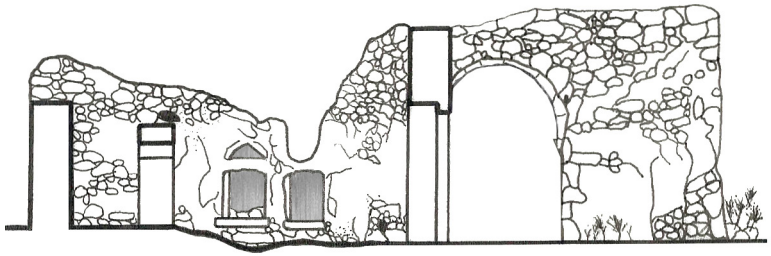

Τομή Α’ - Α

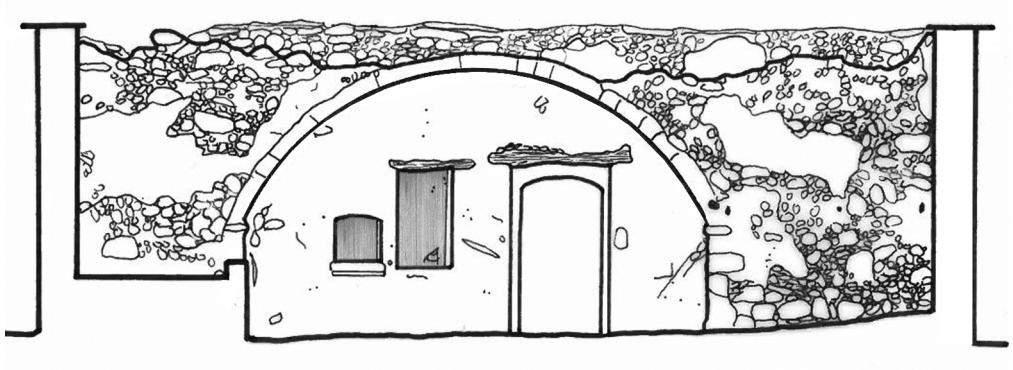

Τομή Β’ -Β

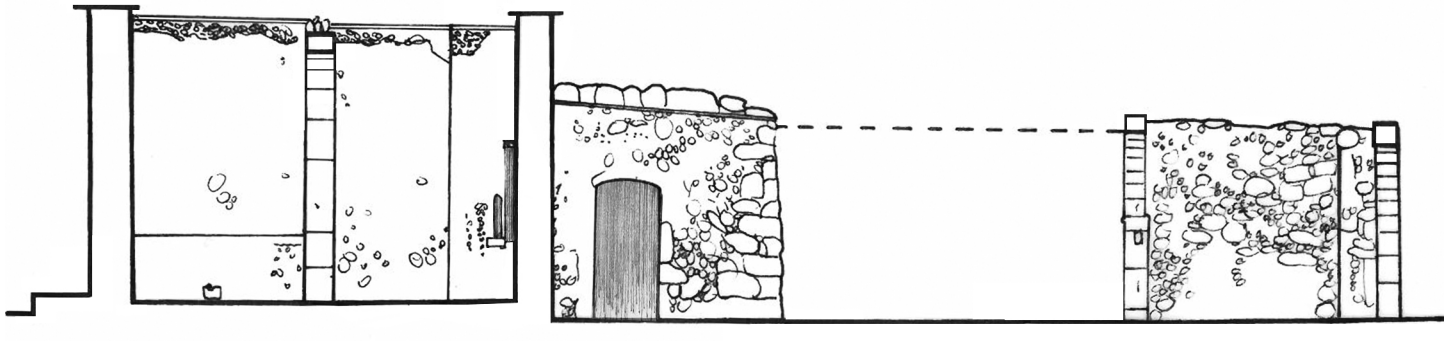

Τομή Γ’ - Γ

Πανωχώρι
7
14
1
6
3
20
12
4
5
11
13
21
14
17
15
16
18
13

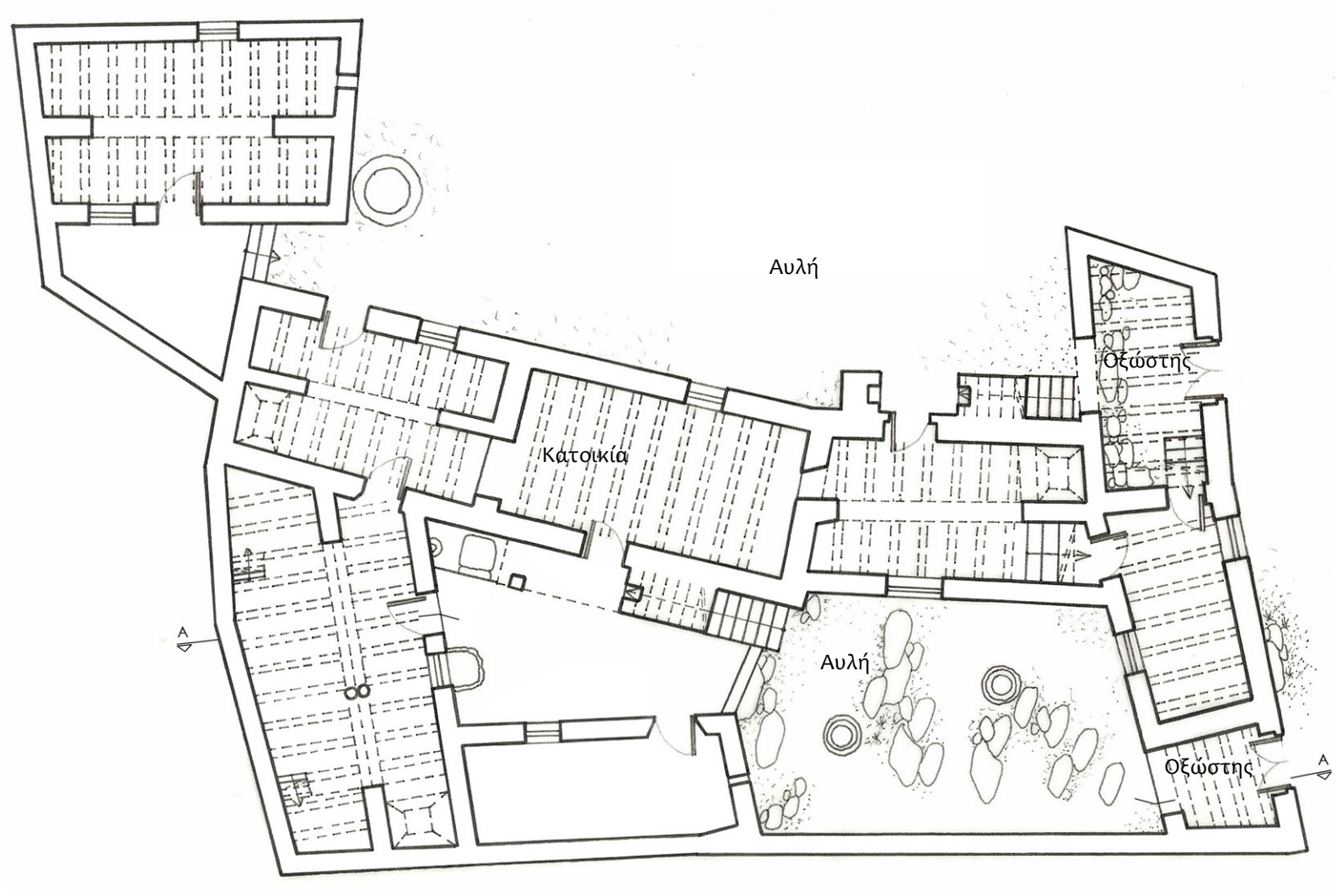

00.5 1 1.5 2

Κάτοψη

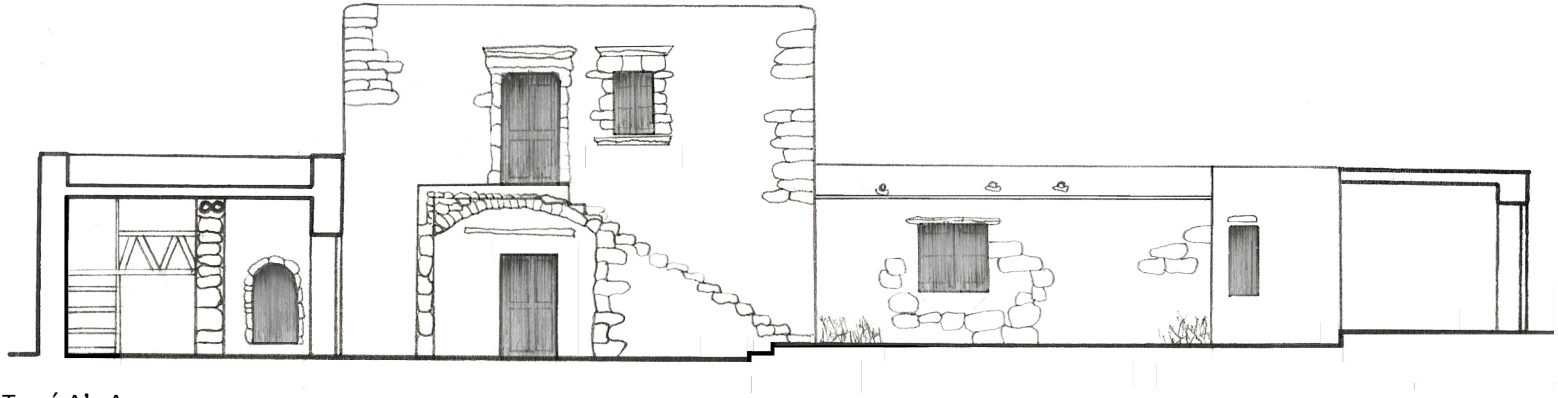

Τομή Α’ - Α

Δύο φωτογραφίες προέρχονται απο το αρχείο της κ. Κλάδου - Μπλέτσα, κατα την διάρκεια της αποκατάστασης του κτιρίου και άλλες δύο μετά την αποπεράτωσή του έργου, την δεκαετία του 1970.

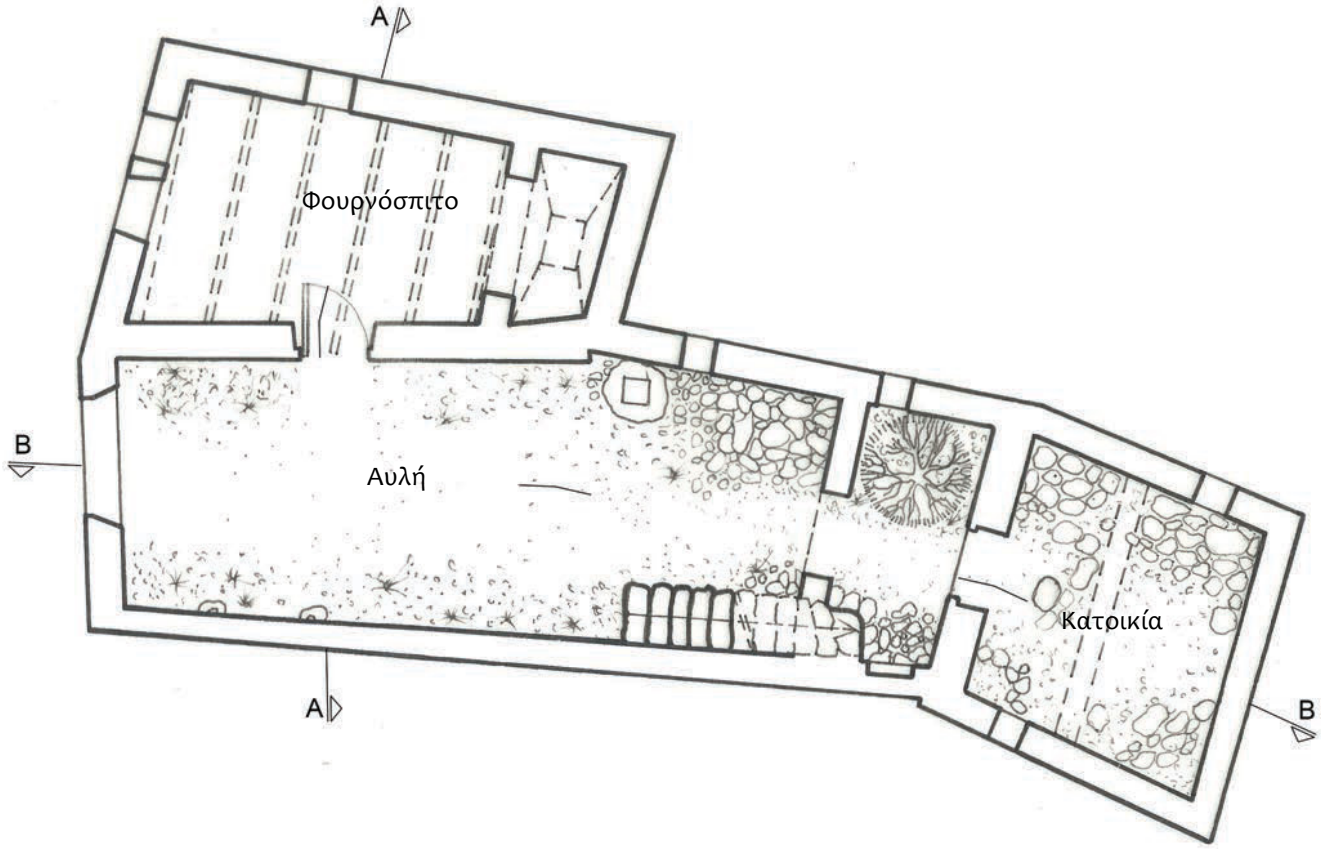

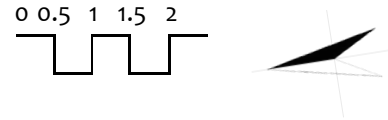

Κάτοψη

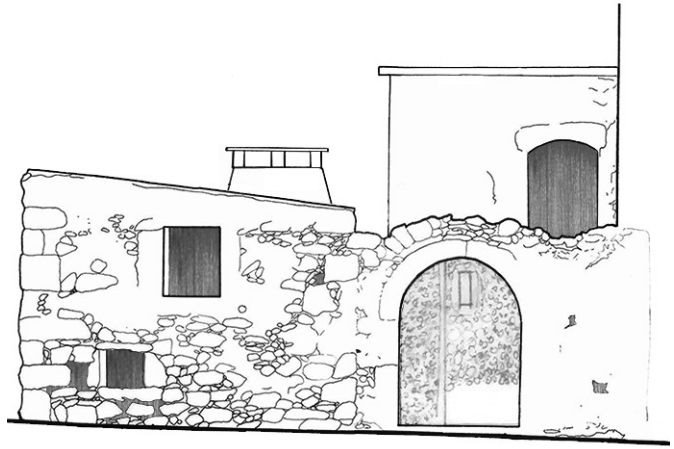

Βόρεια Οψη

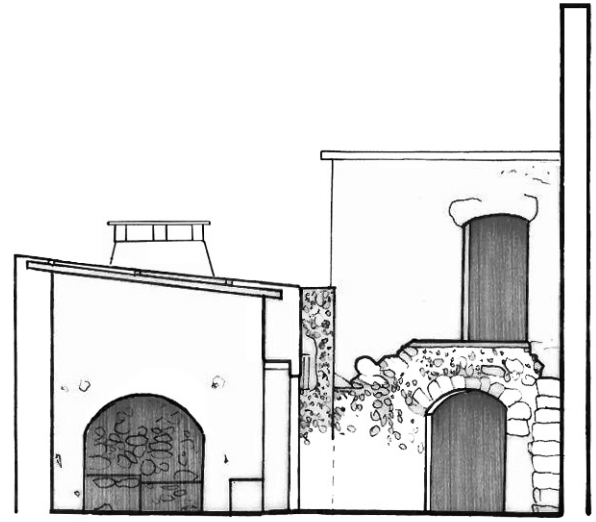

Τομή Α’ - Α

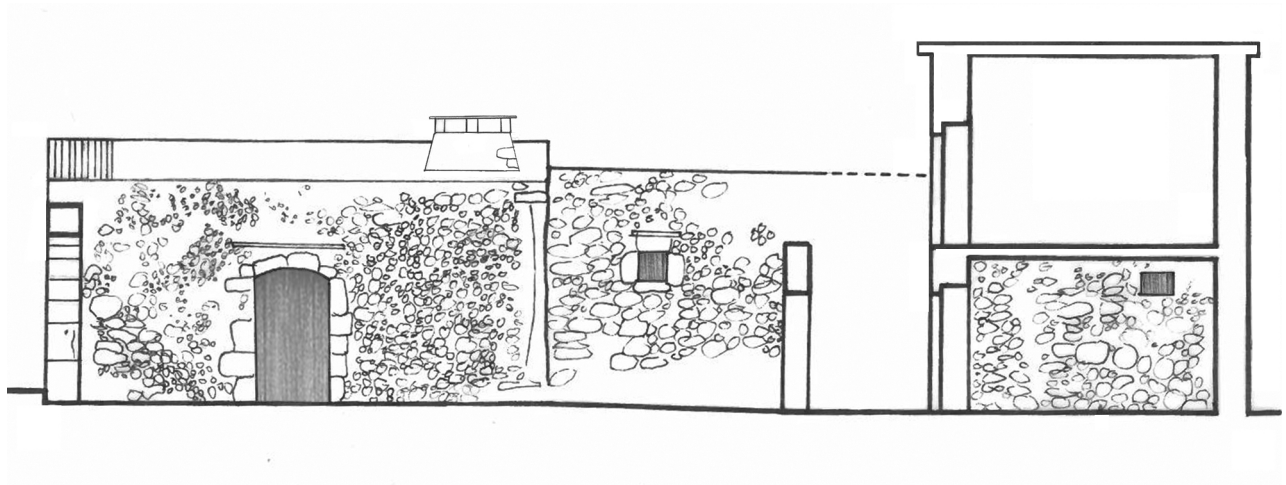

Τομή Β’ - Β

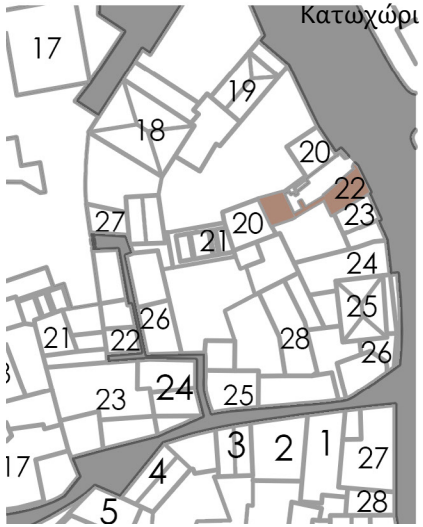
Κατωχώρι
17
19
18
20
22
23
27
21
20
24
25
26
21
22
28
26
23
24
25
3
2
1
27
17
4
28
5

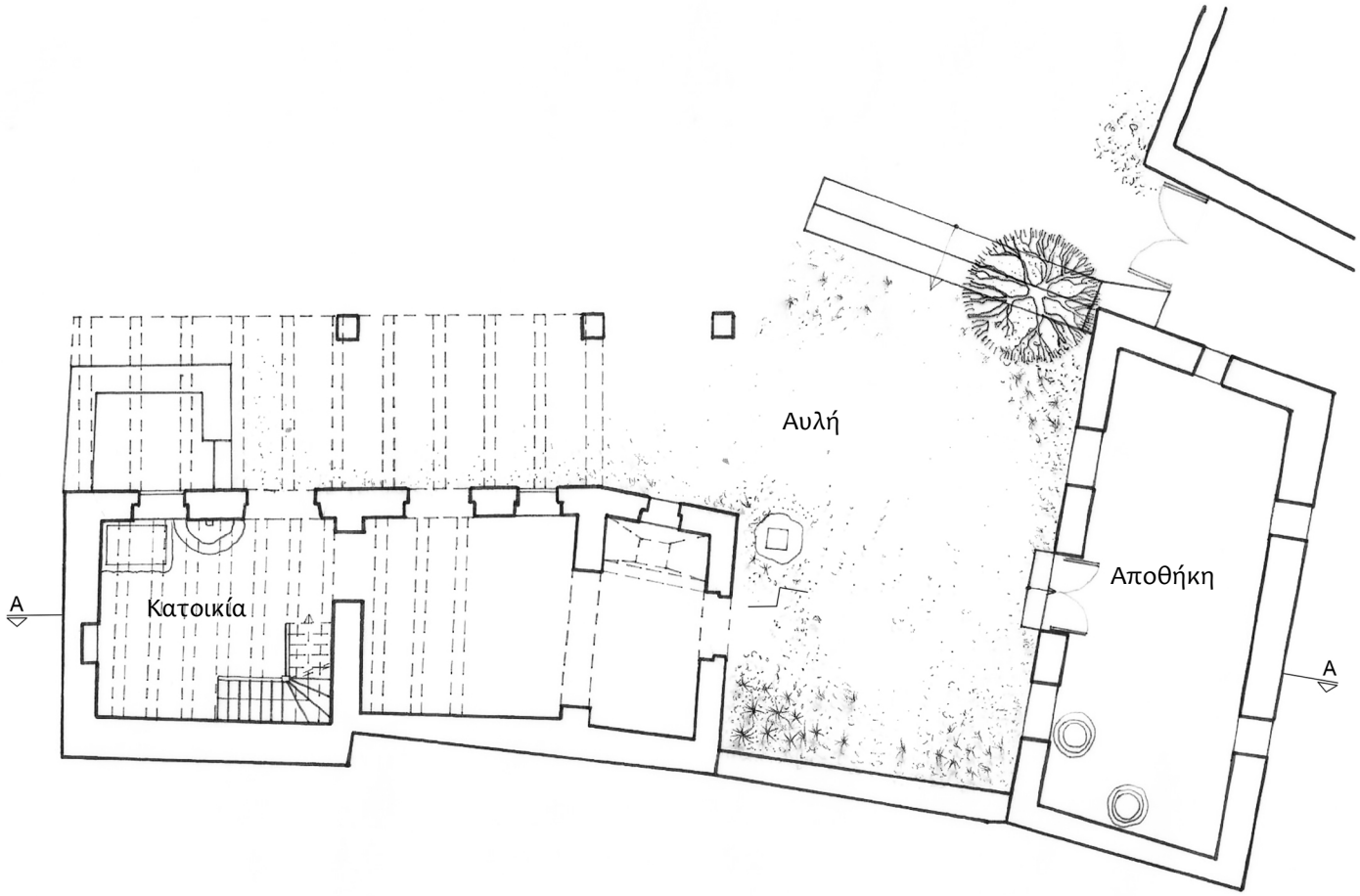

0 0.5 1 1.5 2

Κάτοψη

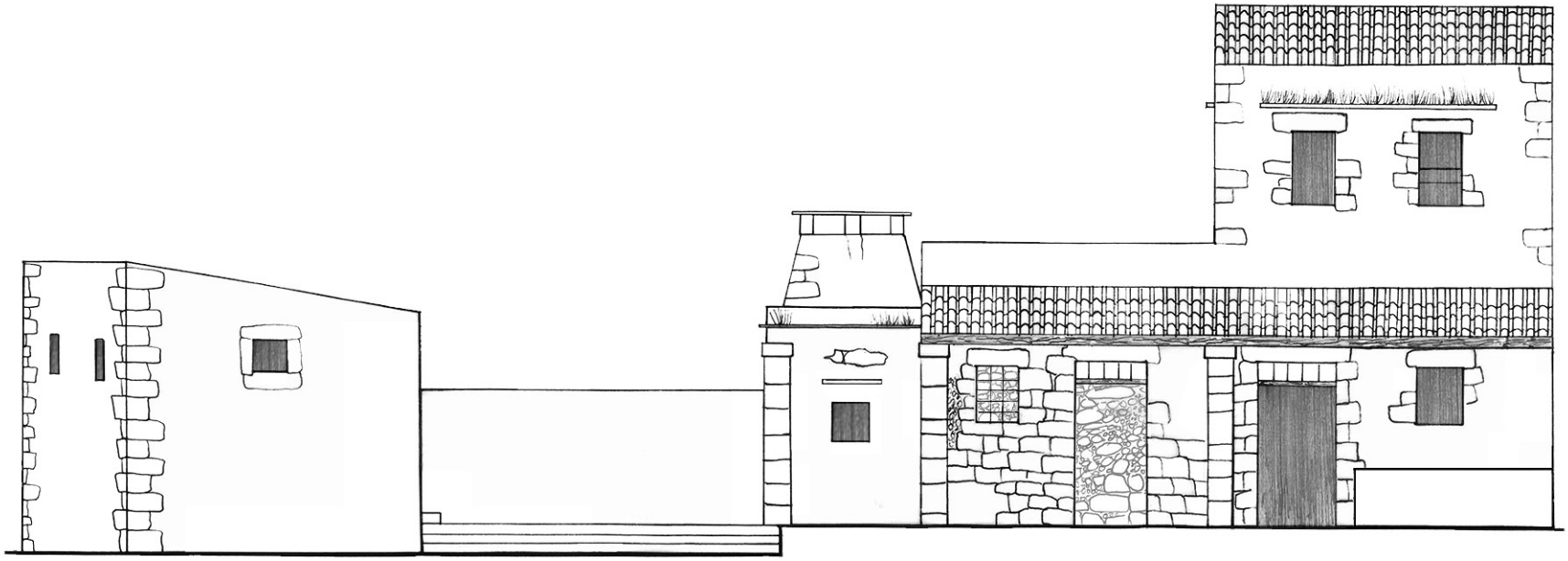

Βορειοδυτική Οψη

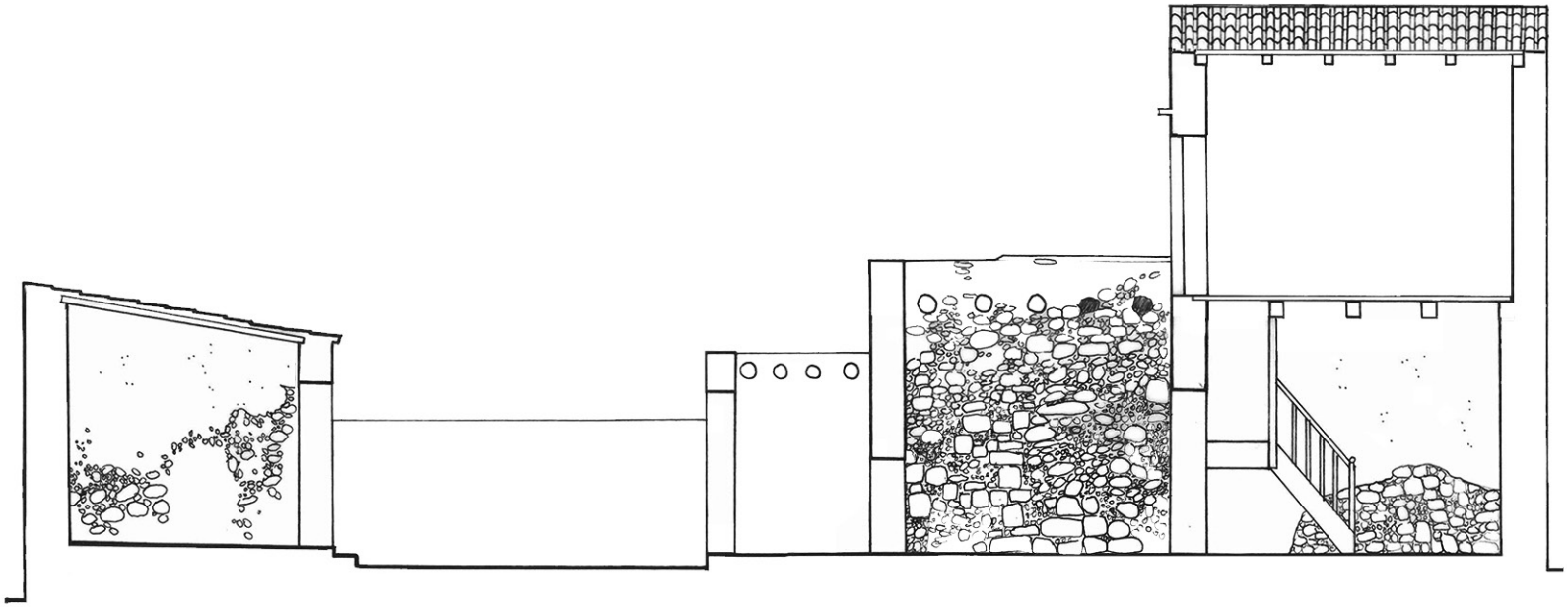

Τομή Α’ - Α

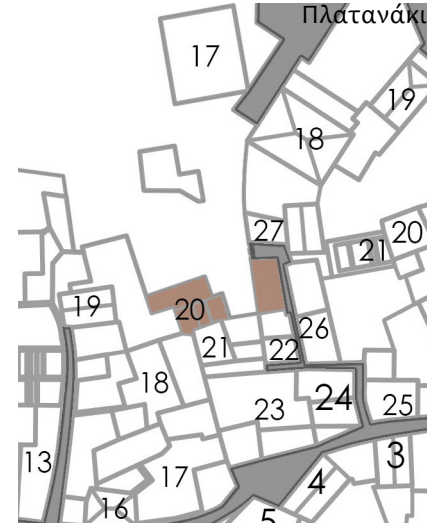
Πλατανάκι
17
19
18
27
20
21
19
20
26
21
22
18
24
23
25
13
3
17
4
16

Κατασκευή

Το βασικό υλικό δόμησης είναι η πέτρα στη φυσική της κατάσταση ή λαξευμένη. Οι λαξευτοί λίθοι, χρησιμοποιούνται εναλλάξ για να σχηματίσουν τις γωνιές των κτισμάτων, για να δομήσουν τις παραστάδες των ανοιγμάτων και για να κατασκευάσουν το τόξο της καμάρας. Η προέλευση των λίθων είναι από τον τοπικό ασβεστόλιθο της περιοχής ο οποίος είναι μαλακός και ευκόλως επεξεργάσιμος. Για τα υπόλοιπα μέρη των τοίχων έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορα μεγέθη ακατέργαστων-ακανόνιστων λίθων. Οι τοιχοποιίες στο Γαβαλοχώρι έχουν κατασκευαστεί με αργολιθοδομή, της οποίας το πάχος κυμαίνεται από 50 έως 70 εκ. Τέλος, όπου υπάρχει καμάρα, έχει πάχος συνήθως γύρω στα 50 εκ. και το άνοιγμά της μπορεί να φτάσει μέχρι και τα 5 μ. Αποτελεί το πιο ανθεκτικό μέρος του φέροντα οργανισμού της κατοικίας, όπως καταδεικνύεται από τα ερειπωμένα σπίτια του οικισμού, αποδεικνύοντας πως είναι η πιο λεπτοδουλεμένη κατασκευή του κρητικού σπιτιού. [28]

Ενα ακόμα υλικό που χρησιμοποιείται είναι το ξύλο, το οποίο επίσης συναντάται στη φυσική του μορφή που είναι οι κορμοί δέντρων, και πιο συγκεκριμένα κυπαρισσιών. Τα δοκάρια, που είναι χοντροί κορμοί, στηρίζονται σε ειδικές οπές που έχουν διαμορφωθεί στις εσωτερικές πλευρές των τοίχων και τοποθετούνται παράλληλα με την μικρή πλευρά του εκάστοτε χώρου. Από πάνω τους τοποθετούνται σκίζες ή, μεταγενέστερα, πλανισμένες σανίδες. Επειτα, προστίθενται ξεροί θάμνοι, για να συγκρατούν το χώμα. Αυτό είναι το βασικό στοιχείο της κατασκευής του δώματος. Πρώτα τοποθετείται απλό χώμα, και από πάνω του η λεγόμενη λεπίδα. Η λεπίδα είναι ειδικό χώμα αργιλικής σύστασης, με θερμομονωτικές και στεγανωτικές ιδιότητες. Τέλος, η επιφάνεια αυτή ισοπεδώνεται και δίνονται οι κατάλληλες κλίσεις για την απορροή των υδάτων. Σταδιακά το *πηλορόδωμα* αντικαθίσταται από μία στέγη και αργότερα από μία λεπτή στρώση σκυροδέματος, καθώς η ανάγκη της συντήρησής του είναι διαρκής. [29]

Αργολιθοδομή στην τοιχοποιία και λαξευτοι λίθοι στις καμάρες, Πανωχώρι 26

Λαξευτοί γωνιόλιθοι, Χαλκιάδες 7

Ο χοντρός κορμός και οι σκίζες, Κατωχώρι 22

Μία δίρριχτη στέγη αποθήκης

[28] Ο.π. σελ. 267-268
[29] Ο.π. σελ. 267

Οι στέγες είναι ξύλινες, μονόρριχτες ή δίρριχτες και εδράζονται πάνω στην απόληξη της τοιχοποιίας. Για τον φέροντα οργανισμό των στεγών χρησιμοποιούνται κορμοί αποφλοιωμένοι ή πελεκητή ξυλεία, δηλαδή κορμοί χονδροειδώς ορθογωνισμένοι. Το φέρον τμήμα της μονόρριχτης αποτελείται από κεκλιμένα δοκάρια, παρόμοια δηλαδή κατασκευαστική λογική με αυτή του δώματος, ενώ της δίρριχτης στέγης το αποτελούν τα ξύλινα ζευκτά. Επάνω σε αυτό, καρφώνονται οι τεγίδες και επάνω τους τοποθετούνται τα κεραμίδια, που είναι συνήθως βυζαντινού ή γαλλικού τύπου. Στον κορφία της στέγης τοποθετούνται κορυφές που στερεώνονται με ασβεστοκονίαμα. Οι δίρριχτες στέγες έχουν οροφή από ξύλινες τάβλες, που αποκρύπτουν τον φέροντα οργανισμό, σε αντίθεση με τις μονόρριχτες, στις οποίες τα δοκάρια είναι ορατά. [30]

Στο εσωτερικό οι τοίχοι είναι επιχρισμένοι. Το δάπεδο είναι είτε χωμάτινο είτε στρωμένο με σχιστόπλακες. Στα ανώγια τα δάπεδα είναι ξύλινα, όπως ξύλινες είναι και οι κλίμακες που οδηγούσαν σε αυτά. Ενας πέτρινος τοίχος ο οποίος έχει μια χαμηλωμένη καμάρα που στηρίζεται πάνω σε δύο παραστάδες, δημιουργεί τον χώρο του φούρνου. Στον τοίχο δίπλα από αυτόν εφάπτεται ένα πέτρινο πεζούλι. Σε άλλα σημεία των τοίχων διαμορφώνονται κόγχες, τοξωτές ή ορθογωνικές, για την τοποθέτηση των διαφόρων αντικειμένων. Στον όροφο κυρίως ως αποθηκευτικοί χώροι χρησιμοποιούνται τα ερμάρια. Διαμορφώνονται ορθογώνιες εσοχές σε τοίχο με ξύλινα ράφια, που ενίοτε έχουν ξύλινες εσωτερικές πλευρές και τοποθετούνται φύλλα ώστε να μπορεί να κλείνει. Επιπλέον, στην περίπτωση που υπήρχε πατητήρι εντός του σπιτιού, αυτό ήταν λίθινο και επιχρισμένο. Σε κάποιο σημείο κεντρικά του πυθμένα υπήρχε μία οπή, οπου τοποθετούνταν πέτρινο λαξευτό στόμιο, για την εκροή του μούστου. [31]

Μια μονόρριχτη στέγη, Πλατανάκι 20

Το πατητήρι σε μια απο τις 4 γωνιές του σπιτιου, Πανωχώρι 20

Οι κόγχες

Ο φούρνος

[30] Τζαρτζάνου, 1997, σελ. 149
[31] Διδώνη-Μποζινέκη, 1984, σελ. 268, Βασιλειάδης, 1983, σελ 306

Μορφολογία

Η διάταξη των κτηριακών όγκων που συγκροτούν την κατοικία, στο σύνολό τους, διέπεται από κοινές αρχές. Καθαροί όγκοι διατάσσονται σε σχήμα Γ ή Π και περικλείουν την αυλή σε συνεργασία με τους όγκους των διπλανών κτισμάτων. Δεν τοποθετούνται απευθείας πάνω στο δρόμο ή τοποθετείται μόνο ένα τμήμα τους. Εναλλακτικά, τα σπίτια αποτελούνται από έναν συμπαγή ορθογωνικό όγκο. Αυτά άλλοτε έχουν αυλή και άλλοτε όχι.

Η κλίμακα των κτιρίων είναι κοντά στην ανθρώπινη. Παρόλο που υπάρχουν αρκετά κτίσματα που είναι διώροφα, η κλίμακα παραμένει ανθρώπινη, καθώς είτε αυτά βρίσκονται στο βάθος του οικοπέδου είτε εάν είναι στον δρόμο εναλλάσσονται με ισόγεια. Σε αυτό συμβάλλουν και τα μικρών διαστάσεων ανοίγματα στις όψεις αλλά και η εμφανής τοιχοποιία στα διάφορα σημεία.

Στις όψεις προς τον δρόμο υπάρχουν κατοικίες εσωστρεφείς αλλά και πιο εξωστρεφείς. Η εσωστρέφεια γίνεται φανερή από τους ψηλούς μαντρότοιχους που διαχωρίζουν το δημόσιο-δρόμο από το ιδιωτικό-κατοικία, αλλά και από τα λίγα και μικρά ανοίγματα που έχουν οι τοίχοι προς τον δρόμο. Με αυτόν τον τρόπο, λόγω των συνθηκών ζωής της περιόδου της Τουρκοκρατίας, προστατεύεται η οικογένεια και η ιδιωτική ζωή από τα αδιάκριτα βλέμματα, καθώς οι κάτοικοι περνούν μεγάλο μέρος της ζωής τους στο ύπαιθρο-αυλή, αφού αυτό ευνοείται και από τις καιρικές συνθήκες. Ενα από τα στοιχεία που καθιστούν αμεσότερη την σχέση του δημοσίου με το ιδιωτικό, άρα και διαμορφώνουν τις περισσότερο εξωστρεφείς κατοικίες, είναι ο χαμηλότερος μαντρότοιχος, που επιτρέπει την οπτική επαφή από τον δρόμο στην αυλή. Αλλο ένα στοιχείο εξωστρέφειας είναι οι εξώστες αλλά και τα περισσότερα και μεγαλύτερων διαστάσεων ανοίγματα. Στο σύνολο των κτισμάτων στις όψεις το πλήρες υπερτερεί του κενού.

Οσον αφορά τις όψεις των κτισμάτων, οι εξωτερικές τοιχοποιίες είναι αρχικά ανεπίχριστες ή ασβεστωμένες, ενώ μεταγενέστερα υπάρχει πληθώρα κτισμάτων με επιχρισμένες όψεις, χωρίς χρωματισμό.

Φαίνεται η εναλλαγή των υψών των κτισμάτων, Χαλκιάδες

Ο ψηλός μαντρότοιχος ευνοεί την ιδιωτικότητα των κατοίκων, Βόλακας 56

Αν και η οργάνωση των όψεων των κατοικιών χαρακτηρίζεται από απλότητα και αυστηρότητα, τα δευτερεύοντα μορφολογικά χαρακτηριστικά των κτιρίων προσδίδουν ποικιλομορφία στον οικισμό. Αυτά ως επί των πλείστον είναι τα ανοίγματα, οι σκάλες, οι υδρορροές, οι καπνοδόχοι. Τέλος, υπάρχουν και οι εξώστες που όμως συναντώνται σε μικρό αριθμό κτιρίων.

Εξωτερικά, πάνω από τα περισσότερα ανοίγματα υπάρχει μια μικρή πέτρινη προεξοχή για να τα προστατεύει από τα βρόχινα νερά, το γείσο. Εξωτερικά, στην περίπτωση ορθογώνιων ανοιγμάτων το ανώφλι αποτελείται από ένα ολόσωμο λαξευμένο λίθο ή ένα κομμάτι χοντρού ξύλου, ενώ τα τοξωτά από λαξευμένους λίθους. Στο εσωτερικό συνήθως οι παραστάδες διαμορφώνονται λοξά, ώστε να είναι δυνατό το θυρόφυλλο να ανοίξει διάπλατα για καλύτερο φωτισμό και αερισμό. Τα κουφώματα όλων των ανοιγμάτων είναι ξύλινα καρφωτά ή ταμπλαδωτά.

Κύριο στοιχείο των ανοιγμάτων είναι οι θύρες, και οι κατοικίες του οικισμού έχουν πολλές. Η πρώτη που συναντά κανείς είναι η εξώθυρα, αυτή που διαμέσου του οξώστη σε οδηγεί στην αυλή. Επειτα είναι η θύρα που σε εισάγει στο κυρίως σπίτι, και τέλος είναι η θύρα του οντά. Η πρώτη έχει συνήθως πέτρινο τοξωτό υπέρθυρο και είναι δίφυλλη, ενώ οι άλλες δύο είναι είτε ορθογώνιου σχήματος είτε τοξωτές και μονόφυλλες ή δίφυλλες. Πάνω από τις εξώθυρες συναντάται, καμιά φορά, ένας χαραγμένος σταυρός ενώ σπανιότερα και η χρονιά που ολοκληρώθηκε το κτίριο. Η λεπτομέρεια αυτή ενίοτε υπάρχει και πάνω από την θύρα του οντά. Αν και τα παράθυρα της όψης του δρόμου δεν είναι πολλά, αυτά που κοιτούν μέσα στην αυλή είναι περισσότερα. Η διάνοιξη των ανοιγμάτων αυτών γίνεται σύμφωνα με τις λειτουργικές ανάγκες (φωτισμός, αερισμός), αρκετά ελεύθερα. Αργότερα, στα νεότερα κτίσματα παρατηρείται κάποια προσπάθεια συμμετρίας των ανοιγμάτων προς την όψη. Πολλά παράθυρα διαθέτουν μια προστατευτική σιδεριά, με διασταυρούμενες σιδηρόβεργες στο ισόγειο, και με δύο ή τρεις παράλληλες βέργες στον όροφο.

Ενα τυπικό παράθυρο του οικισμού, Πανωχώρι 5

Εσωτερική άποψη παραθύρου, Πανωχώρι 5

Χρονολογίες χαραγμένες πάνω απο θύρες
Επάνω:Πουλαδιανά 8
Κάτω: Πουλαδιανά 7

Μια δίφυλλη θύρα οντά, Πουλαδιανά 5

Η πέτρινη σκάλα, που ποτέ δεν έχει κιγκλίδωμα, χωροθετείται στην αυλή και οδηγεί στον όροφο. Η σκάλα ακολουθεί ευθύγραμμη χάραξη, αποτελώντας αρχιτεκτονικό στοιχείο πρωταρχικής σημασίας. Στο άνω άκρο της εκτείνεται ένα μικρό ή μεγαλύτερο πλατύσκαλο που οδηγεί στην είσοδο του ορόφου. Το πλατύσκαλο φέρεται σε μια θολωτή κατασκευή διατομής είτε χαμηλωμένου τόξου είτε κανονικού ημικυκλικού τόξου. Πολύ σπανιότερα το πλατύσκαλο φέρεται πάνω σε πώρινα φουρούσια. Συχνά κάτω από τα μικρά θολωτά μέρη της σκάλας βρίσκεται η είσοδος για τον κύριο χώρο του σπιτιού αλλά και αρκετές κόγχες ή θυρίδες. [32]

Στον οικισμό συναντώνται τρία είδη υδρορροών: το ανεστραμμένο κεραμίδι που εφαρμόζει σε οπή του τοίχου, ένας λίθος με κοιλότητα που απομακρύνει τα βρόχινα νερά από την όψη του κτίσματος και η κουτσουνάρα. Τα δύο πρώτα απλώς απομακρύνουν το νερό από τον τοίχο. Η κουτσουνάρα είναι το πιο ενδιαφέρον από αυτά, καθώς όχι μόνο οδηγεί τα νερά μέσα στην στέρνα αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα τη λειψυδρίας, αλλά έχει ένα ιδιαίτερο μορφολογικό αποτέλεσμα στην όψη του κτίσματος. Είναι ένα κατακόρυφο ρηχό και φαρδύ λούκι, το οποίο διαμορφώνεται στο εξωτερικό επίχρισμα με τα πλαϊνά του να εξέχουν αυξάνοντας το βάθος του. [33]

Η καπνοδόχος του τζακιού είναι τετράγωνη και πυργοειδής και η απόληξή του είναι μία πλάκα που στηρίζεται σε λιθάρια χοντροπελεκημένα και κοντά. Ο εξώστης, που συναντάται σε ορισμένα κτίρια, είναι μια πλάκα μικρών διαστάσεων στηριγμένησε πέτρινα φουρούσια και τοποθετείται πάνω από την κεντρική είσοδο της κατοικίας.

Τέλος, σημαντικό είναι να αναφερθεί πως σε μεγάλο αριθμό κατοικιών συναντώνται στέρνες, οι οποίες συγκεντρώνουν το βρόχινο νερό. Το στόμιο τους, το λεγόμενο *μποζάλι*, είναι πέτρινο και καλοσχηματισμένο, όπως επίσης πέτρινοι είναι και οι τοίχοι τους. Οι στέρνες αυτές ακόμα και σήμερα, σε κτίρια εγκαταλελειμμένα, συνεχίζουν να έχουν νερό. [34]

Η πέτρινη σκάλα της αυλής με την θολωτή κατασκευή οπου στηρίζεται το πλατύσκαλο, Πανωχώρι 6

Η κουτσουνάρα που οδηγεί το νερό στην στέρνα, Πανωχώρι 20

Αριστερά: Η καπνοδόχος του τζακιού, Πουλαδιανά 6
Μέση: Τα πέτρινα φουρούσια του εξώστη, Πανωχώρι 9
Δεξιά: Το ανεστραμμένο κεραμμύδι και ο λίθος με την κοιλότητα, Πανωχώρι 6

[32] Εφημεριδα Χανιωτικα νεα, 1999, Διμηνιαίο Περιοδικό Προβολή, Κλάδου-Μπλέτσα
[33] Τριποδάκης, 1966
[34] Εφημεριδα Χανιωτικα νεα, 1999, Διμηνιαίο Περιοδικό Προβολή, Κλάδου-Μπλέτσα

03

ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

3.1 Διατηρητέα μνημεία με υπουργικές αποφάσεις

3.2 Προεδρικό Διάταγμα 1985

3.3 Προεδρικό Διάταγμα 1986

3.4 Προεδρικό Διάταγμα 2011

Διατηρητέα μνημεία με υπουργικές αποφάσεις

Αριθμός Υπουργικής Απόφασης Γ/76/12445/1980 - ΦΕΚ 327/Β/1980

Ο οικισμός Γαβαλοχώρι, μαζί με άλλους γειτονικούς του, έχει κηρυχθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού ως ιστορικοί διατηρητέοι τόποι και τοπία ιδιαιτέρου φυσικού κάλλους, καθώς αποτελούν ένα αξιόλογο σύνολο λαϊκής αρχιτεκτονικής χωρίς σημαντικές σύγχρονες αλλοιώσεις και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον από πλευράς λαϊκού πολιτισμού. Επιπλέον αναφέρεται πως ο οικισμός εξελίχθηκε σε κοινωνικοοικονομικό κέντρο της περιοχής κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, αρχιτεκτονικά δείγματα της οποίας, σωζόμενα μέχρι σήμερα, επηρέασαν τη μεταγενέστερη μορφολογική εξέλιξη του χωριού και της περιφέρειας.

Πέρα από αυτό το πλαίσιο έχουν κηρυχτεί διατηρητέα μνημεία με Υπουργικές Αποφάσεις τα παρακάτω:

Παλαιό Δημοτικό Σχολείο
Αριθμός Υπουργικής Απόφασης ΥΑ ΥΠΠΟ/ ΔΙΛΑΠ/Γ/1952/34887/20-6-1995 - ΦΕΚ 675/Β/31-7-1995

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: “Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το παλαιό Δημοτικό Σχολείο Γαβαλοχωρίου Αποκορώνου Ν. Χανίων, γιατί αποτελεί αξιόλογο δείγμα ειδικού κτιρίου, σημαντικό για την μελέτη της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής”.

24 πηγάδια Γαβαλοχωρίου:
Αριθμός Υπουργικής Απόφασης ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ38/ ΚΗΡ/41184/1484/6-9-1999 - ΦΕΚ 1803/Β/29-9-1999

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: “Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο σύνολο 24 πηγαδιών στον οικισμό Γαβαλοχώρι επαρχίας Αποκορώνου, νομού Χανίων, Κρήτης. Πρόκειται για απλές κυκλικές κατασκευές ποικίλου βάθους, κτιστές από ισχυρή ξερολιθιά. Ορισμένα από τα πηγάδια προστατεύονται από τοξωτή κατασκευή, επίσης κτισμένη από ξερολιθιά. Ηταν σε χρήση μέχρι τα τελευταία χρόνια. Συνδεδεμένη με το συγκρότημα είναι και μια τοξωτή ενετική γέφυρα. Τα πηγάδια χρονολογούνται στα χρόνια της Βενετοκρατίας στην Κρήτη (15ος - 16ος αιώνας) και αποτελούν δείγμα της αρχιτεκτονικής και του τρόπου εκμετάλλευσης των υδάτινων πόρων.”

Γενική άποψη του Γαβαλοχωρίου

Το παλιό Δημοτικό Σχολείο

Τα πηγάδια του Γαβαλοχωρίου

Κτιριακό Συγκρότημα Λαογραφικού Μουσείου - Ελαιοτριβείου - κατοικίας
Αριθμός Υπουργικής Απόφασης ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/63649/16-11-2001 - ΦΕΚ 1620/Β/6-12-2001

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: "Χαρακτηρίζουμε ως έργο τέχνης και ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία, σύμφωνα με τις διατάξεις των Νόμων 1469/50 και 2039/92, το κτιριακό συγκρότημα Λαογραφικού Μουσείου - Ελαιοτριβείου - Κατοικίας στο Γαβαλοχώρι Δήμου Βάμου, Επαρχίας Αποκορώνου Ν. Χανίων, διότι ως σύνολο αποτελούν μία αυτόνομη κτιριακή ενότητα στην περιοχή Αγιος Στέργιος του Γαβαλοχωρίου του Δήμου Βάμου, που αναδεικνύει την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Το παραπάνω κτιριακό συγκρότημα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής της Δυτικής Κρήτης και είναι συνδεδεμένο με τις μνήμες των κατοίκων της περιοχής."

Διώροφη κατοικία και της ισόγειο «Φάμπρικας» (παλαιό ελαιουργείο)
Αριθμός Υπουργικής Απόφασης ΥΑ ΥΠΠΟ/ ΔΝΣΑΚ/Γ/14588/439/7-4-2005 - ΦΕΚ 532/Β/21-4-2005

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ: "Χαρακτηρίζουμε ως μνημεία, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 1β του Ν. 3028/2002, τη διώροφη κατοικία και το ισόγειο κτίσμα της «Φάμπρικας» (παλαιό ελαιουργείο) που βρίσκονται στην περιοχή Βόλακα πλησίον της Κεντρικής Πλατείας του Οικισμού Γαβαλοχωρίου στο Δήμο Βάμου του Ν. Χανίων, φερόμενης ιδιοκτησίας Κων. & Απ. Λιονουδάκη διότι αποτελούν ενδιαφέρουσες κατασκευές που κατασκευάστηκαν στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Το ελαιοτριβείο, βρίσκεται μπροστά από την οικία, εμφανίζει πολλά ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά στοιχεία και διασώζονται όλα τα εργαλεία του σε καλή κατάσταση. Είναι κτίριο χαρακτηριστικής ειδικής λειτουργίας, πολύτιμο για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής και της τεχνολογίας στην Κρήτη. Εχει συνδεθεί με την ιστορία του τόπου και αποτελεί σημείο αναφοράς της ιστορικής μνήμης κατοίκων."

Το Λαογραφικό Μουσείο
Πηγή: https://www.tripadvisor.com.gr/Attraction_Review-g1188783-d8091268-Reviews-Historical_Folklore_Museum_of_Gavalochori-Gavalochori_Apokoronas_Chania_Prefectu.html

Η διώροφη κατοικία που σήμερα λειτουργεί ως ξενώνας

Προεδρικό Διάταγμα 1985 - ΦΕΚ 181/Δ'/3-5-1985

Βάσει του ΦΕΚ 181/Δ'/3-5-1985, το οποίο αφορούσε οικισμούς μέχρι 2000 κατοίκους, δόθηκαν οι κατευθύνσεις για την διάκριση των οικισμών σε κατηγορίες, τον καθορισμό των ορίων τους και τους περιορισμούς δόμησης τους. Ο καθορισμός αυτός γινόταν από τον Νομάρχη μετά από εισήγηση του Συμβουλίου Χωροταξίας, Οικισμού και Περιβάλλοντος του νομού.

Οι γενικοί όροι δόμησης καθόριζαν την αρτιότητα των εντός του οικισμού οικόπεδων μεταξύ 300τμ και 1000τμ. Η μέγιστη επιτρεπόμενη συνολική επιφάνεια ορόφων ανερχόταν στα 240τμ και η επιπλέον κατασκευή βοηθητικών χώρων σε μέγιστη επιφάνεια 60τμ, με προϋπόθεση η κάλυψη να μην υπερέβαινε το 60% της επιφανείας του οικοπέδου. Ο μέγιστος αριθμός ορόφων των κτιρίων οριζόταν σε δύο, ανεξαρτήτως του πλάτους της οδού, και το μέγιστο ύψος στα 7,5μ. Το ύψος μπορούσε να αυξηθεί είτε σε περίπτωση επιστέγασης, έως 2,7μ, είτε σε περίπτωση προσθήκης ορόφου καθ ύψος πάνω σε υφιστάμενο ισόγειο, έως 1μ. Τέλος, η κύρια όψη του οικοπέδου, για να είναι αυτό οικοδομήσιμο, έπρεπε να είχε πρόσωπο σε διαμορφωμένο κοινόχρηστο χώρο ή σε οδό. Το δε κτίριο τοποθετούνταν στην διαμορφωμένη γραμμή δόμησης ή στο εσώτερο αυτής κατά τη κύρια όψη.

Οι γενικές διατάξεις επέβαλαν την διάσπαση κατασκευών κτιριακού όγκου που υπερέβαιναν τα 2000μ3 πάνω από τη στάθμη του εδάφους, σε μικρότερους ή ανεξάρτητους όγκους. Επέτρεπαν την κατασκευή εξωτερικής ακάλυπτης σκάλας από το έδαφος προς τον όροφο ή το δώμα, ενώ απαγόρευαν την κατασκευή κτιρίου σε υποστυλώματα.

Οι ειδικοί όροι και περιορισμοί δόμησης θα έπρεπε να προκύπτουν από την αρχιτεκτονική αναγνώριση του οικισμού, η οποία ήταν υποχρεωτική, και γινόταν σύμφωνα με το Δελτίο Αρχιτεκτονικής Αναγνώρισής του. Στο Δελτίο αυτό επισημαινόταν ο κυρίαρχος αρχιτεκτονικός τύπος των κατοικιών, ο πιο διαδεδομένος. Τέλος, εάν κάποιος οικισμός χαρακτηριζόταν ως αξιόλογος, υποχρεωτικά επιβαλλόταν να τηρηθούν όλες οι ενδείξεις του Δελτίου.

Προεδρικό Διάταγμα1986 - ΦΕΚ Δ 1290/1986

Βάσει του ΦΕΚ Δ 1290/1986 ο Νομάρχης Χανίων κατέτασσε τον οικισμό του Γαβαλοχωρίου στις κατηγορίες μη περιαστικό ή παραλιακό ή τουριστικό, αξιόλογο, διάσπαρτο, μεσαίο και στάσιμο και καθόριζε τα όρια του οικισμού και τους όρους δόμησης του. Οι γενικοί όροι δόμησης εντός των ορίων του οικισμού προβλεπόντουσαν από το ΠΔ ΦΕΚ 181/Δ'/3-5-1985. Επιπλέον η αρτιότητα στο συνεκτικό τμήμα καθοριζόταν στα 300τμ, ενώ στο διάσπαρτο 1200τμ. Οι ειδικοί όροι δόμησης καθορίζονταν από το Δελτίο Αρχιτεκτονικής Αναγνώρισης του Γαβαλοχωρίου.

Σύμφωνα με αυτό ισχύουν τα παρακάτω:

- Σύστημα δόμησης: πτερύγων
- Επικάλυψη: ισόγειου κτίσματος, δώμα ή στέγη μονόρριχτη ή δίρριχτη, διώροφου κτίσματος, δώμα ή στέγη δίρριχτη ή τετράριχτη, υλικό κατασκευής δωμάτων οι πέτρινες πλάκες σε λευκό ή γκρίζο χρώμα, υλικό κατασκευής στεγών βυζαντινά ή γαλλικά κεραμίδια χρώματος κεραμιδί, με κλίση των δίρριχτων 22%.
- Οψεις: κύρια και λοιπές όψεις καθ'ολο το ύψος των κτισμάτων από πέτρα ή σοβατισμένες χρώματος γκρίζο ή λευκό
- Εξώστες: ανοιχτοί ακάλυπτοι από πέτρινες πλάκες χρώματος λευκού ή γκρίζου, πλάτους 1.20 μ. και μήκους 2 μ.
- Στηθαία: εξωστών από ξύλα χρώματος καφέ του ξύλου ή σοβά χρώματος λευκού, δώματος από πέτρα ή σοβά χρώματος λευκού ή γκρίζου
- Ανοίγματα: ποσοστό ανοιγμάτων ισογείου 20% και α' ορόφου 30% οριζόντιο, ημικυκλικό ή τοξωτο πρέκι από πέτρα ή σοβά λευκού ή γκρίζου χρώματος, ύψους 1.30 μ. και πλάτους 0.70μ.
- Κουφώματα: ταμπλαδωτά καρφωτά ή με φεγγίτη όλα

ξύλινα χρώματος καφέ του ξύλου και στο ισόγειο με σιδεριά

- Λοιπά αρχιτεκτονικά στοιχεία: φουρούσια από πέτρα ή σοβά χρωματος λευκού ή γκρίζου και καμινάδες από πέτρα ή σοβά λευκού ή γκρίζου χρώματος
- Περίφραξη: ψηλός μανδρότοιχος ύψους 2.00 μ. και στο σημέιο της θύρας 2.50 μ. από πέτρα ή σοβά χρώματος λευκού ή γκρίζου

Προεδρικό Διάταγμα 2011 - ΦΕΚ 289 ΑΑΠ 4-11-2011

Βάσει του ΦΕΚ 289 ΑΑΠ 4-11-2011, τροποποιείται και συμπληρώνεται το άρθρο 5 του Προεδρικού Διατάγματος της 24.4-3.5.1985. Το νέο διάταγμα ορίζει το ελάχιστο μήκος προσώπου σε 10μ για τα 500τμ, και 15μ για μεγαλύτερο των 500τμ και το μέγιστο ποσοστό κάλυψης της επιφανείας των οικοπέδων σε 60%. Η μέγιστη επιτρεπόμενη συνολική επιφάνεια ορόφων ανέρχεται στα 240τμ και η επιπλέον κατασκευή παταριού ξηράς δόμησης επιφανείας έως 40τμ σε οικόπεδα μικρότερα των 700τμ. Ενώ, η μέγιστη επιτρεπόμενη συνολική επιφάνεια ορόφων ανέρχεται στα 400τμ σε οικόπεδα μεγαλύτερα ή ίσα των 700τμ. Οσον αφορά οικόπεδα μικρότερα των 200τμ, ορίζεται συντελεστής δόμησης 1, ώστε μέγιστη επιτρεπόμενη συνολική επιφάνεια να είναι δυνατό να ανέρχεται στα 200τμ, ενώ η κάλυψη επιτρέπεται να φτάσει έως και το 70%.

Το μέγιστο ύψος διατηρείται στα 7,5μ. Σε περίπτωση ανηφορικού οικόπεδου με κλίση άνω του 15%, εάν η τοποθέτηση του κτιρίου γίνει στο όριο του δρόμου το ύψος διατηρείται στα 7,5, σε υποχώρηση έως 20μ από το όριο μειώνεται στα 4,5μ από το γύρω φυσικό έδαφος, ενώ σε υποχώρηση μεγαλύτερη των 20μ από το όριο, το κτίριο επιτρέπεται να έχει ύψος μέχρι 7,5μ. Σε περίπτωση κατηφορικού οικόπεδου με κλίση άνω του 15%, η προβολή του κτιρίου δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 4,5μ από την στάθμη του δρόμου. Ακόμα, όταν η φυσική στάθμη του οικόπεδου βρίσκεται χαμηλότερα των 3μ από την στάθμη του δρόμου, η προβολή του κτιρίου πάνω από το δρόμο δε μπορεί να υπερβαίνει τα 3μ. Τέλος, σε περίπτωση υπογείων ορόφων δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν τη στάθμη του φυσικού εδάφους σε κανένα σημείο περιμετρικά της κατασκευής.

Διατηρείται η επιβολή της διάσπασης κατασκευών κτιριακού όγκου που υπερβαίνουν τα 2000μ3 πάνω από τη στάθμη του εδάφους, σε μικρότερους ή ανεξάρτητους όγκους. Σε αυτούς απαγορεύεται η επανάληψη της ίδιας μορφής, τυπολογίας και όγκου και η επαφή όλων στα όρια του οικοπέδου. Επιπροσθέτως, καθορίζει την ελάχιστη απόσταση μεταξύ τους στα 5μ. Εφόσον δεν δύναται να εφαρμοστούν οι κανονισμοί αυτοί εκδίδεται επίσημη απόφαση από την Επιτροπή Πολεοδομικού και Αρχιτεκτονικού Ελέγχου.

04

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

4.1 Κοινωνική σύσταση και τουρισμός

4.2 Χαρτογράφηση της σημερινής κατάστασης του οικισμού
- 4.2.1 Χρονολόγηση των κτισμάτων
- 4.2.2 Χρήσεις ισογείων των κτισμάτων
- 4.2.3 Κατάσταση διατήρησης των κτισμάτων
- 4.2.4 Αλλοίωση της παραδοσιακής μορφής των κτισμάτων
- 4.2.5 Συμβατότητα νέων κτισμάτων στην μορφή του οικισμού

4.3 Ερωτηματολόγια

Κοινωνική σύσταση και τουρισμός

Τις τελευταίες δεκαετίες το Γαβαλοχώρι διαθέτει ένα πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, καθώς δεν κατοικείται μόνο από Ελληνες αλλά και από ξένους που αγαπούν την Ελλάδα, με τον αριθμό αυτό να αυξάνεται εκθετικά από δεκαετία σε δεκαετία. Οι κάτοικοι αυτοί προέρχονται κυρίως από χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά. Ταυτόχρονα φαίνεται πως οι Ελληνες κάτοικοι μειώθηκαν σημαντικά την δεκαετία 2001-2011.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι αλλοδαποί αυτοί, δεν είναι μόνο άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας ή συνταξιούχοι, αλλά και νεαρά άτομα, τα οποία ζουν και εργάζονται στο χωριό ή τις γύρω περιοχές. Γενικά στο σύνολο ο οικισμός φαίνεται πως κατοικείται κυρίως από οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Πιο αναλυτικά αυτά φαίνονται στα διαγράμματα που ακολουθούν, τα οποία έχουν προέλθει από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία.

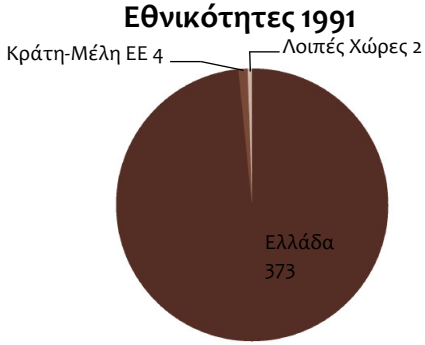

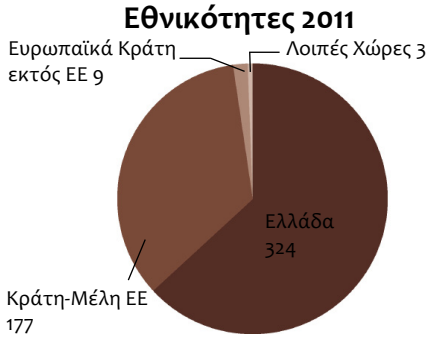

Σημαντικά στοιχεία τουριστικής έλξης είναι η φυσική και η πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου, στοιχεία τα οποία διαθέτει το Γαβαλοχώρι. Τα πρώτα βήματα για την τουριστική ανάπτυξη του έγιναν το 1993, με εννέα ενοικιαζόμενα δωμάτια συνολικής δυναμικότητας 45 κλινών (στοιχεία Ε.Ο.Τ.). Σήμερα ο οικισμός δεν παρουσιάζει μόνο περιστασιακό τουρισμό. Η κύρια μορφή τουρισμού που συναντάται στον οικισμό είναι αυτή της παραθεριστικής κατοικίας και σε μικρότερο βαθμό αυτή της βραχυχρόνιας μίσθωσης καταλυμάτων. Ακόμα το χωριό επισκέπτονται καθημερινά κατά την τουριστική περίοδο δεκάδες αλλοδαποί τουρίστες, που μπορεί να διαμένουν στις γύρω περιοχές αλλά ενδιαφέρονται για τον πολιτιστικό τουρισμό, καθώς αναφέρεται σε πολλούς τουριστικούς οδηγούς.

Συνηθισμένη είναι η αποκατάσταση κτισμάτων με σκοπό να στεγάσουν παραθεριστικές κατοικίες ή τουριστικά καταλύματα, ενώ παρατηρήθηκε αύξηση στην ανοικοδόμηση κτιριακών συγκροτημάτων για τους ίδιους λόγους την περίοδο 2000 – 2010. Η πλειονότητα των εξοχικών κατοικιών ανήκει σε αλλοδαπούς, ενώ τα καταλύματα βραχυχρόνιας μίσθωσης ανήκουν τόσο σε Ελληνες όσο και σε ξένους, σύμφωνα με στοιχεία του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού του 2017. Αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τον μετασχηματισμό της φυσιογνωμίας του οικισμού τόσο στη διάρθρωση του οικιστικού δικτύου και την γενική εικόνα του οικισμού, όσο και στα χαρακτηριστικά της τοπικής κοινωνίας.

Γενικό πλάνο χαρτογράφησης του οικισμού

Τα παρακάτω στοιχεία, που παρουσιάζουν την σημερινή κατάσταση των κτισμάτων του οικισμού με την μορφή χαρτών, είναι αποτέλεσμα της επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε με δελτία καταγραφής και φωτογραφική τεκμηρίωση. Σύμφωνα με την έρευνα, στον οικισμό εντοπίστηκαν 392 κτίρια συνολικά, εκ των οποίων τα οκτώ δεν ήταν προσβάσιμα. Συνεπώς έγινε καταγραφή 384 κτιρίων. Επιπλέον, υπάρχουν αλλά τέσσερα κτίρια περιορισμένης προσβασιμότητας, στα οποία γνωρίζουμε μόνο την χρήση και την περίοδο κατασκευής, άρα στους υπόλοιπους χάρτες σημειώνονται 380 κτίρια. Σε όλους τους χάρτες εμφανίζονται οι κολυμβητικές δεξαμενές. Οι χάρτες που ακολουθούν δίνουν πληροφορίες σχετικά με τα ακόλουθα:

Χρονολόγηση κτισμάτων

Στον παρακάτω χάρτη γίνεται διαχωρισμός των κτιρίων με βάση τη περίοδο κατασκευής τους. Τα κατασκευαστικά και τα μορφολογικά τους στοιχεία οδήγησαν στην διαίρεση τους στις εξής κατηγορίες:

- τα κτίρια που ανήκουν στην προπολεμική περίοδο (πριν το 1940)
- τα κτίρια που ανήκουν στην μεταπολεμική περίοδο (1940-1980), καθώς το 1980 είναι το σημείο καμπής για την αρχιτεκτονική του οικισμού αφού προστατεύεται από το Υπουργείο Πολιτισμού,
- και τα κτίρια της νεότερης περιόδου που κτίστηκαν από το 1980 και μετά

Παρατηρούνται περισσότερα κτίσματα που ανήκουν στην προπολεμική περίοδο με ποσοστό 62,50%. Επειτα, ακολουθούν αυτά της νεότερης περιόδου με ποσοστό 30,99%, το μισό σχεδόν των παλαιών κτιρίων. Στην μεταπολεμική περίοδο εμφανίζονται τα λιγότερα κτίρια με ποσοστό μόλις 6,51%.

Γίνεται εμφανές πως τα παλαιότερα κτίσματα συγκεντρώνονται στο νότιο και δυτικό κομμάτι το οικισμού, με πιο πυκνοκατοικημένο το κέντρο του. Από την άλλη έντονη συγκέντρωση νεότερων παρατηρείται στα ανατολικά, στις πλαγιές του Γαβαλοχωρίου, βόρεια, κάπως πιο απομακρυσμένα από τα υπόλοιπα, και στην είσοδο του χωριού από τον δρόμο της Αλμυρίδας.

Αριστερά: Κτίριο που ανήκει στην προπολεμική περίοδο, Χαλκιάδες 7
Δεξιά: Κτίριο που ανήκει στην μεταπολεμική περίοδο, Βόλακας 18

Κτίριο της νεότερης περιόδου, Κατωχώρι 11

προπολεμική περίοδος
μεταπολεμική περίοδος
νεότερη περίοδος
62,50%
6,51%
30,99%
N
0
50
100

Χρήσεις ισογείων των κτισμάτων

Στον παρακάτω χάρτη γίνεται καταγραφή των λειτουργιών των κτιρίων: μόνιμη κατοικία, θερινή κατοικία, βραχυχρόνια μίσθωση, εστίαση, τοπικό εμπόριο, χωρίς χρήση, γραφείο, πολιτισμός, υπό επισκευή, αποθήκη, υγεία, στάθμευση κατοικίας

Η μεγαλύτερη ομάδα κτηρίων είναι μόνιμες κατοικίες, με ποσοστό όμως μόλις 33,59%. Το ποσοστό των θερινών κατοικιών ανέρχεται στο 25,52%, καθώς υπάρχουν πολλοί που διατηρούν τα σπίτια της οικογένειάς τους ως εξοχικά, αλλά και πληθώρα ξένων που αν και δεν διαμένουν μόνιμα, περνούν τα καλοκαίρια τους εδώ. Γύρω από την κεντρική πλατεία του Γαβαλοχωρίου και κοντά σε αυτήν συγκεντρώνονται όλες οι δημόσιες χρήσεις, δηλαδή τοπικό εμπόριο, εστίαση, γραφεία και πολιτισμός. Ανατολικά, στα ψηλότερα τμήματα του οικισμού, συγκεντρώνονται τρία συγκροτήματα βραχυχρόνιας μίσθωσης, ενώ διάσπαρτα στον οικισμό υπάρχουν και άλλα. Κολυμβητικές δεξαμενές διαθέτουν 61 ιδιοκτησίες, εκ των οποίων μια διαθέτει δύο κολυμβητικές δεξαμενές, που αντιστοιχούν στο ποσοστό του 15% του κτιριακού αποθέματος. Σε διάφορα σημεία συναντώνται κτήρια χωρίς χρήση, ένα από αυτά είναι και το παλιό σχολείο, κτίριο που όπως έχει αναφερθεί είναι διατηρητέο μνημείο.

Μόνιμη κατοικία, Κατούνα 1

Χωρίς χρήση, Βόλακας 27

Εστίαση, πλατεία Πλατανάκι

Κτίριο συγκροτήματος βραχυχρόνιας μίσθωσης, Αγιος Ιωάννης 4
Πηγή: https://www.rhea-residence.com/

Το Πολιτιστικό Κέντρο του χωριού, Πλατανάκι 1

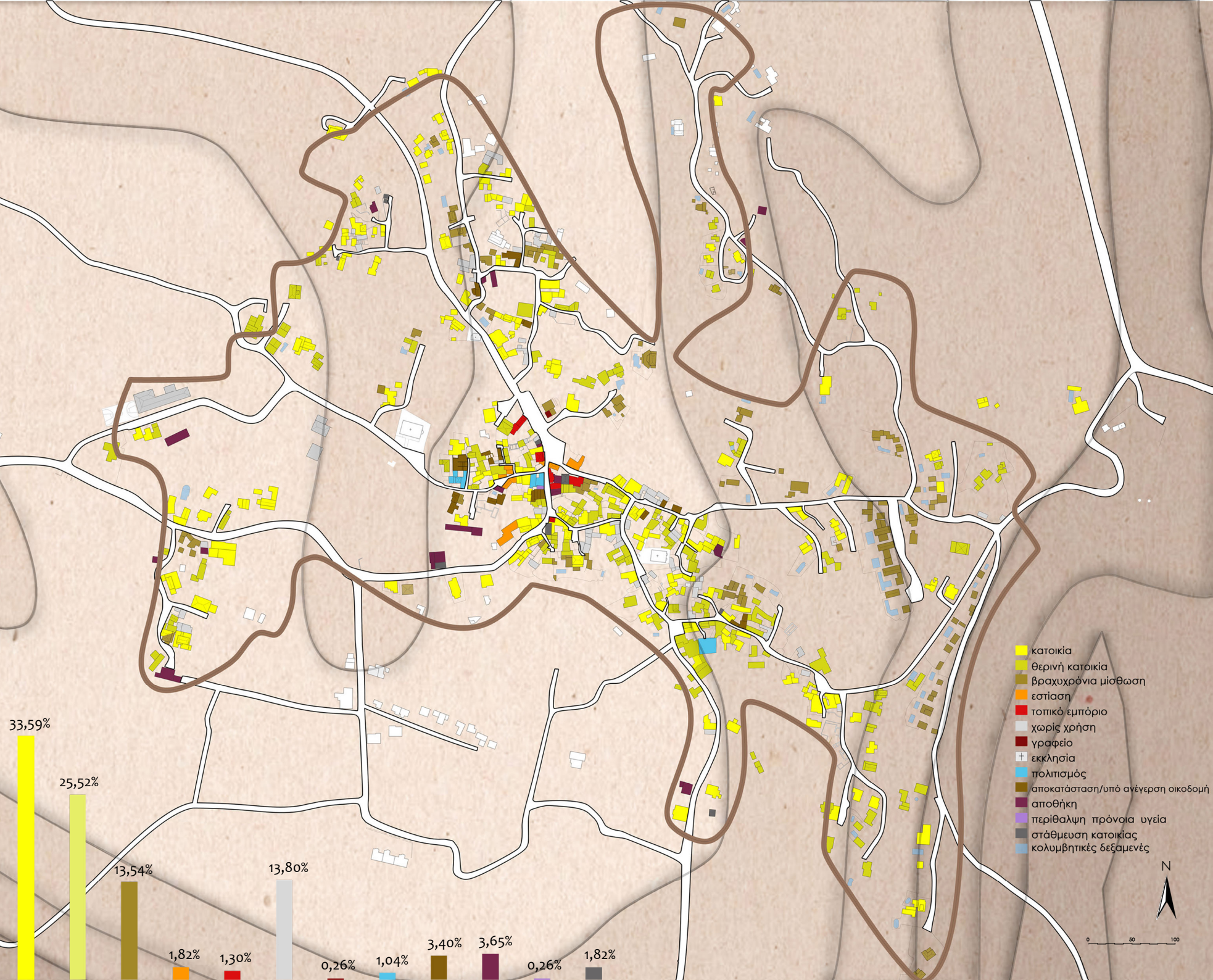
κατοικία
θερινή κατοικία
βραχυχρόνια μίσθωση
εστίαση
τοπικό εμπόριο
χωρίς χρήση
γραφείο
εκκλησία
πολιτισμός
αποκατάσταση/υπό ανέγερση οικοδομή
αποθήκη
περίθαλψη πρόνοια υγεία
στάθμευση κατοικίας
κολυμβητικές δεξαμενές
N
0
50
100
33,59%
25,52%
13,54%
1,82%
1,30%
13,80%
0,26%
1,04%
3,40%
3,65%
0,26%
1,82%

Κατάσταση διατήρησης των κτισμάτων

Τα κτίσματα ανάλογα με τις φθορές που παρουσιάζουν κατατάσσονται σε: καλή, μέτρια, κακή κατάσταση, ερείπια και αυτά που βρίσκονται υπό επισκευή. Ετσι προκύπτει ο χάρτης που ακολουθεί.

Σήμερα, τα περισσότερα κτίσματα βρίσκονται σε καλή έως μέτρια κατάσταση. Σε καλή κατάσταση συγκαταλέγονται 221 κτίρια, δηλαδή σε ποσοστό 58,16% εκ των οποίων τα 102 κατατάσσονται στην προπολεμική περίοδο, τα 109 στην νεότερη και τα 10 στην μεταπολεμική.

Σε μέτρια κατάσταση είναι το 26,58% του κτιριακού αποθέματος και συγκεντρώνονται κυρίως στο κέντρο του Γαβαλοχωρίου. Εδώ κατατάσσονται κτίρια, κυρίως παλιά και πολύ λιγότερα νέα, που έχουν υποστεί επιφανειακές φθορές, όπως η μερική αποκόλληση επιχρίσματος και η χρωματική αλλοίωση επιχρίσματος ή λίθων λόγω της υγρασίας. Συνολικά τα περισσότερα παλιά κτίρια είναι σε καλή και μέτρια κατάσταση καταδεικνύοντας πως το δομικό τους σύστημα συμπεριφέρεται πολύ καλά.

Από τα 61 κτίρια που διαθέτουν εξωτερικές κολυμβητικές δεξαμενές, τα 50 είναι σε καλή κατάσταση και τα υπόλοιπα 11 σε μέτρια.

Οι κατασκευές που ανήκουν στην κατηγορία της κακής κατάστασης είναι μόλις 26 και ανήκουν όλες στην προπολεμική περίοδο. Αυτές ως επί το πλείστον παρουσιάζουν εκτεταμένη υγρασία στους τοίχους και φθορές στα ξύλινα μέρη τις κατασκευής όπως είναι τα φύλλα των ανοιγμάτων και οι στέγες, καθώς είναι εκτεθειμένα στις καιρικές συνθήκες και σε συνδυασμό με την απουσία συντήρησής τους, αυτά είναι τα από τα πρώτα στοιχεία που φθείρονται. Ελάχιστες κατασκευές εμφανίζουν μικρορηγματωσεις ή απώλεια λίθων. Ακόμα, σε δύο κτίρια στα οποία έχει προστεθεί πλάκα σκυροδέματος, έχει αποκαλυφθεί ο οπλισμός της.

Μικρός είναι ο αριθμός των ερειπίων και ακόμα μικρότερος ο αριθμός των κατοικιών που επισκευάζονται, μόλις 13.

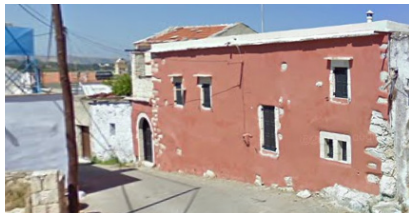
Καλή κατάσταση διατήρησης παραδοσιακού κτιρίου, Πανωχώρι 4

Μέτρια κατάσταση διατήρησης παραδοσιακού κτιρίου, Πανωχώρι 9

Κακή κατάσταση διατήρησης παραδοσιακού κτιρίου, Βόλακας 16

Παραδοσιακό κτίριο υπό επισκευή, Βόλακας 63

Ερείπιο, Βρύση 1

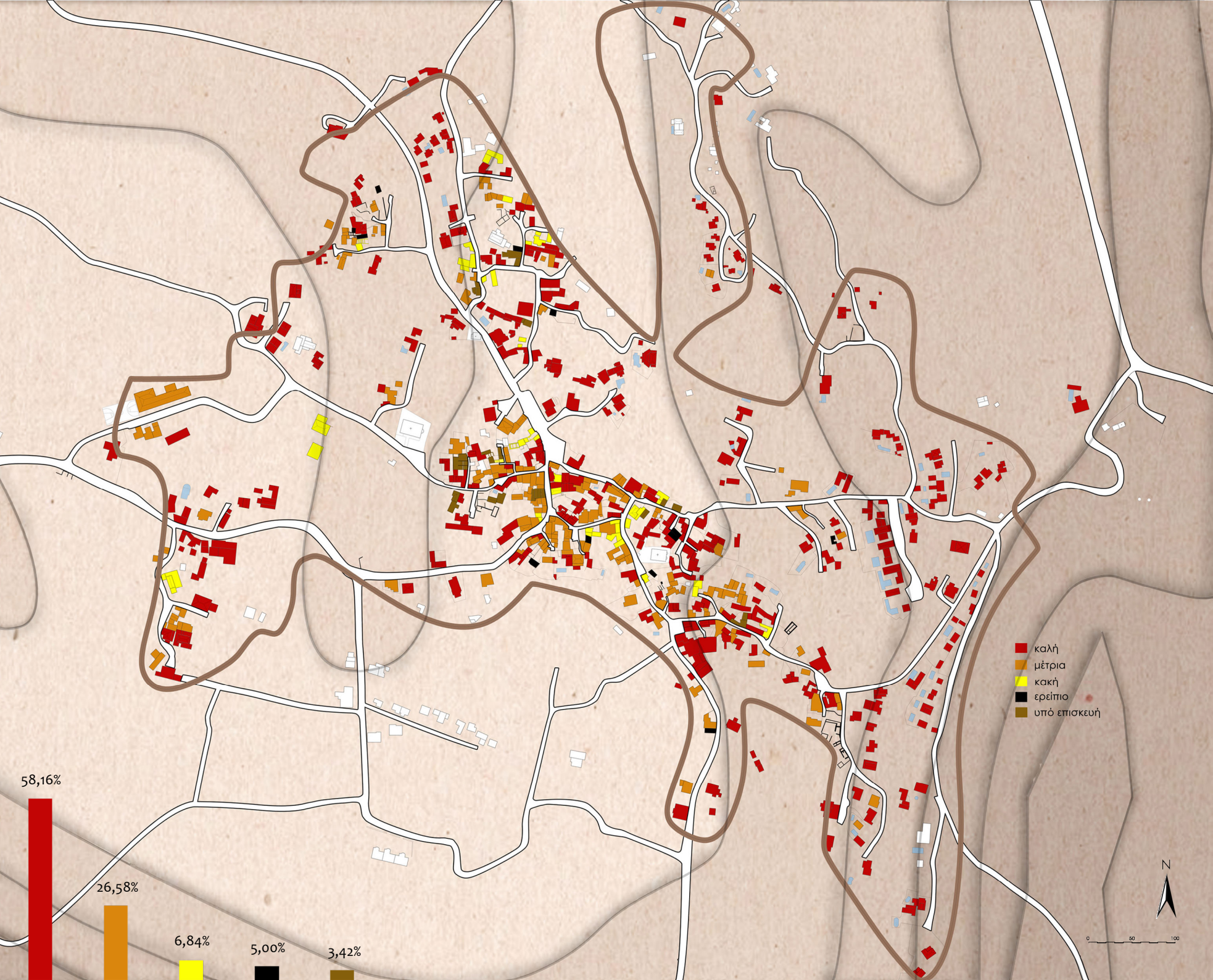
καλή
μέτρια
κακή
ερείπιο
υπό επισκευή
58,16%
26,58%
6,84%
5,00%
3,42%
N
0
50
100

Βαθμός αλλοίωσης παραδοσιακής μορφής κτιρίων

Στον χάρτη αυτόν καταγράφονται μόνο τα κτίρια της προπολεμικής περιόδου. Οι αλλοιώσεις που εντοπίστηκαν είναι οι εξής:

- Σύγχρονο παχύ επίχρισμα
- Κακή μίμηση παραδοσιακού τρόπου δόμησης
- Αντικατάσταση κεραμοσκεπής με λαμαρίνα
- Χρήση ασύμβατων υλικών με τα παραδοσιακά
- Αντικατάσταση παραδοσιακών κουφωμάτων
- Αλλοίωση των όψεων με διάνοιξη νέων ανοίγματων διαφορετικών διαστάσεων
- Παραμόρφωση ανοιγμάτων
- Χρήση σύγχρονων στηθαίων / κιγκλιδωμάτων
- Ανύψωση στέγης
- Προσθήκη εξώστη
- Προσθήκη στεγάστρων
- Θερμοσίφωνες, κεραίες, κλιματιστικά μηχανήματα σε δώματα και στέγες
- Σύγχρονες υδρορροές και καπνοδόχοι
- Ιδιότυπα διακοσμητικά στοιχεία
- Προσθήκη κολυμβητικών δεξαμενών
- Προσθήκη ορόφου
- Επέκταση του κτίσματος στο επίπεδο του εδάφους

Με βάση την απουσία ή τον συνδυασμό των παραπάνω, τα κτίσματα κατατάσσονται σε: αμελητέο, μικρό, μέτριο, μεγάλο και μέγιστο βαθμό αλλοίωσης.

Κάποιες από αυτές τις επεμβάσεις έγιναν στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού της κατοικίας στα σημερινά δεδομένα, ώστε οι χώροι

Στο αριστερό τμημα της φωτογραφίας φαίνεται ο "νεοπαραδοσιακός" τρόπος δόμησης, ενώ στο δεξί, ο τρόπος με τον οποίο δημιουργείται το σύγχρονο παχύ επίχρισμα στις όψεις με τη χρήση τσιμεντοκονιάματος, ασύμβατου υλικού με το παραδοσιακό.

Στην φωτογραφία υπάρχουν δύο κεραμοσκεπές που έχουν αντικατασταθεί από λαμαρίνες, Γειτονιά Κόλυμπος

Στο κτίριο αριστερά διακρίνονται ανοίγματα διαφορετικών διαστάσεων από το προκαθορισμένο και με σύγχρονα κουφώματα, ενώ στο κτίριο δεξιά φαίνεται το παραδοσιακό, Γειτονιά Πλατανάκι

Ο εξώστης δεν υπακούει στα πλαίσια της υφιστάμενης νομοθεσίας, Πανωχώρι 16

Η ανύψωση στέγης γίνεται εμφανής λόγω του διαφορετικού τρόπου δόμησης, Βόλακας 32

Προσθήκη κολυμβητικής δεξαμενής, Κατσιμούλι 15
Πηγή: https://www.booking.com/hotel/gr/villa-vereniki.el.html

Παραμόρφωση ανοίγματος, Κόλυμπος 2

Προσθήκη στεγάστρου, Πλατανάκι 26

Προσθήκη ορόφου σε ισόγειο κατοικία, Πλατανάκι 28

Το αριστερό τμήμα του κτίσματος είναι σύγχρονη επέκταση, Βόλακας 31

Κιγκλιδώματα σε σκάλα και περίφραξη, Βόλακας 11

Ενα εκκεντρικό κτίριο που δεν θυμίζει σε τίποτα την άλλοτε παραδοσιακή μορφή του που επιπλέον διαθέτει στέγαστρα, σύγχρονα κουφώματα και καπνοδόχους. Ακόμα στα δίπλα κτίρια διακρίνονται μεταλλικά στηθαία στα δώματα καθώς και κεραίες και θερμοσίφωνες. Βόλακας 35

να γίνουν πιο λειτουργικοί. Μερικές ολοκληρώθηκαν στα πλαίσια μιας οικονομικής «αποκατάστασης», καθώς μια ορθότερη κοστίζει περισσότερο, ή έγιναν πριν να καθοριστούν οι όροι δόμησης βάσει του ΦΕΚ Δ 1290/1986. Αλλες έγιναν με γνώμονα τη δημιουργία πολυτελών συνθηκών διαβίωσης, δεδομένης της τουριστικής ανάπτυξης του χωριού κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Μία από αυτές είναι και η προσθήκη κολυμβητικών δεξαμενών σε 15 ιδιοκτησίες. Αλλη μία οπτική ρύπανση του οικισμού πραγματοποιείται μέσω των εγκαταστάσεων της Δ.Ε.Η. με τους μετρητές να τοποθετούνται στην πρόσοψη συνήθως των κτισμάτων και τους υπέργειους στύλους με τα αναρτημένα καλώδια να αλλοιώνουν την εικόνα του συνόλου.

Μόνο τα μισά από τα κτίρια της προπολεμικής περιόδου παρουσιάζουν αμελητέα ή μικρή αλλοίωση, σε ποσοστά 25,32% και 25,74% αντιστοίχως. Στα δεύτερα ανήκουν κυρίως κτίρια στα οποία έχουν αντικατασταθεί τα παλαιότερα κουφώματα. Στον μέτριο βαθμό αλλοίωσης ανήκουν κυρίως κτίρια τα οποία εκτός από την αντικατάσταση των κουφωμάτων τους, έχουν προσθήκη εξωστών, στεγάστρων και μεταλλικών κιγκλιδωμάτων στις εξωτερικές πέτρινες σκάλες και ο τρόπος στέγασής τους διαφέρει από τον παραδοσιακό του οικισμού. Το ποσοστό αυτών των κτιρίων ανέρχεται σε 18,91%. Ο μεγάλος βαθμός περιλαμβάνει τις προηγούμενες επεμβάσεις σε πιο εκτεταμένο βαθμό, αλλά και άλλες που αλλοιώνουν την παραδοσιακή όψη των κτιρίων, όπως είναι η κακή μίμηση του παραδοσιακού τρόπου δόμησης ή η παραμόρφωση των ανοιγμάτων. Το ποσοστό αυτών των κτιρίων ανέρχεται σε 15,55%. Ορισμένα κτίρια ήταν σχεδόν αδύνατον να αναγνωρισθούν ως παλαιότερες κατασκευές οι οποίες έχουν υποστεί τροποποιήσεις. Αυτά κατατάσσονται στον μέγιστο βαθμό αλλοίωσης, με το μικρότερο όμως ποσοστό, της τάξεως του 9,24%. Τέλος, το ποσοστό 5,46% που υπολείπεται, αφορά κτίσματα τα οποία βρίσκονταν υπό επισκευή κατα τη διάρκεια της χαρτογράφησης του οικισμού.

Αμελητέος βαθμός αλλοίωσης, Κατωχώρι 22

Μικρός βαθμός αλλοίωσης, Βόλακας 50

Μέτριος βαθμός αλλοίωσης, Κατούνα 5

Μεγάλος βαθμός αλλοίωσης, Βόλακας 33
Πηγή:https://www.booking.com/hotel/gr/cretan-lux-villa-heated-pool.el.html?aid=356980&label=gog-

Μέγιστος βαθμός αλλοίωσης, Κόλυμπος 16

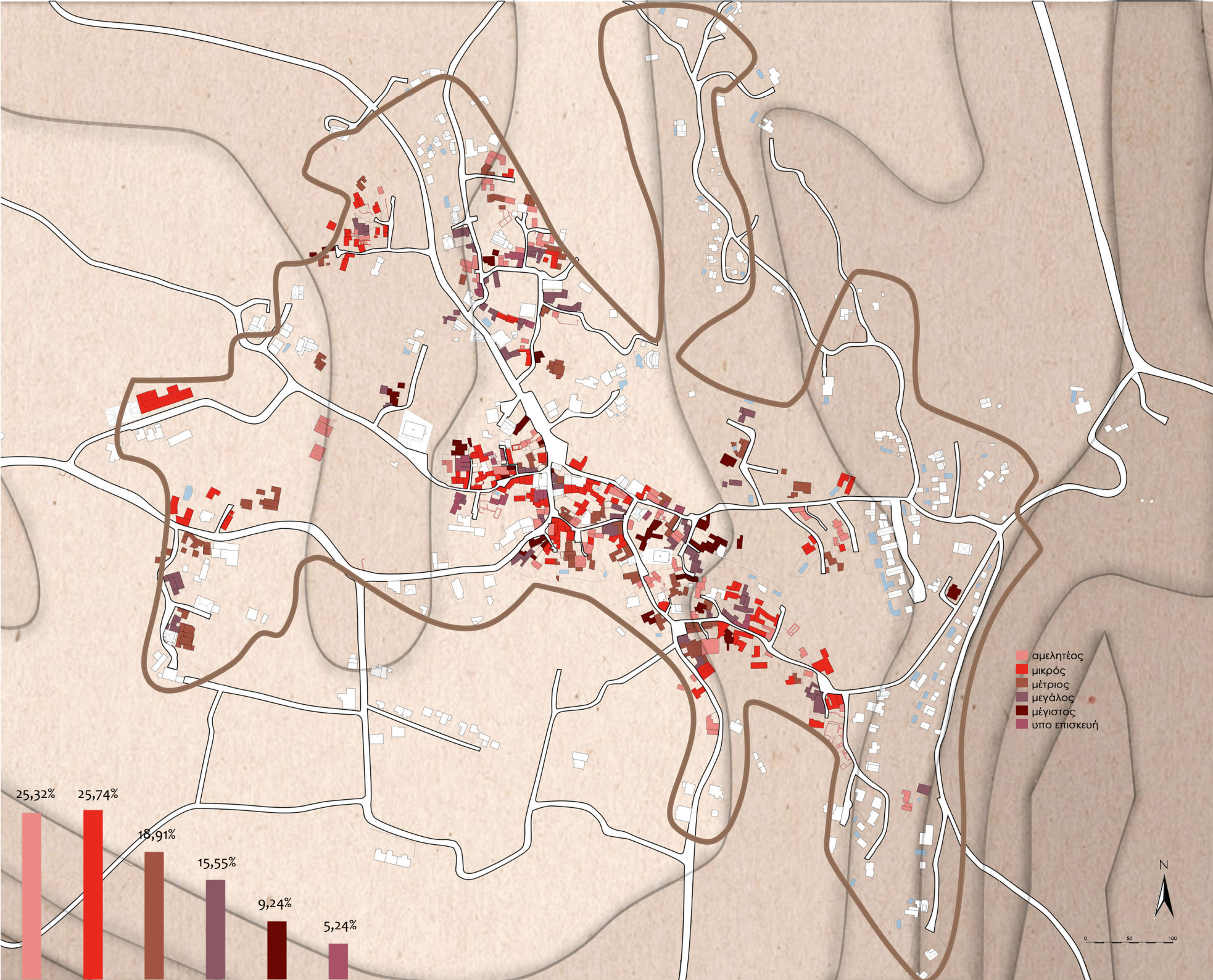
αμελητέος
μικρός
μέτριος
μεγάλος
μέγιστος
υπο επισκευή
25,32%
25,74%
18,91%
15,55%
9,24%
5,24%
N
0
50
100

Συμβατότητα νέων κτιρίων με τον οικισμό

Σε αυτό τον χάρτη καταγράφονται μόνο τα κτίρια της νεότερης περιόδου και εξετάζεται κατά πόσο είναι αυτά συμβατά με την παραδοσιακή μορφή του οικισμού. Χωρίζονται στις εξής κατηγορίες: Εναρμόνιση με τον οικισμό, Μερική εναρμόνιση, Ελλιπής εναρμόνιση, Δυσαρμονία και Πλήρης δυσαρμονία με τον οικισμό.

Η κατηγοριοποίησή τους βασίζεται στις εξής παρατηρήσεις:

- Κλίμακα
- Ογκομετρία
- Ευτελής μίμηση παραδοσιακού τρόπου δόμησης
- Μίμηση με επένδυση στις γωνιές με πέτρες
- Μεγάλα ανοίγματα
- Τοξωτά ανοίγματα που δεν συναντώνται στον οικισμό
- Φλύαρη μορφή
- Διαφορετικός τρόπος επιστέγασης από τον προβλεπόμενο
- Εξώστες

Παρατηρείται πως ενώ υπάρχουν οι περιορισμοί στους όρους δόμησης αυτοί δεν έχουν εφαρμοστεί στο σύνολό τους ή αν έχουν εφαρμοστεί το αποτέλεσμα δεν είναι το επιθυμητό. Επιπλέον, στα περισσότερα γίνεται κακή χρήση μορφολογικών χαρακτηριστικών όπως είναι οι καμάρες ή τα τοξωτά μέρη των ανοιγμάτων.

Από τα 119 νεόδμητα κτίσματα του οικισμού, κανένα από αυτά δεν ταυτίζεται με την παραδοσιακή μορφή του. Σε πλήρη δυσαρμονία με τον οικισμό συναντώνται 79 κτίρια, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 66,39%. Με μερικά από αυτά όχι μόνο να βρίσκονται στο πυκνοκατοικημένο κέντρο του που συγκροτείται από παλιά κτίσματα, αλλά και πάνω στην κεντρική πλατεία, αποτελώντας παραφωνία. Τα υπόλοιπα κτίρια διαμοιράζονται στις άλλες τρεις κατηγορίες. Αυτά που εναρμονιζονται λίγο με τον οικισμό, σημειώνοντας πως τα κτίσματα αυτά συναντώνται στις νεότερες γειτονιές, με ποσοστό 6,72%. Με ποσοστό 12,60% αυτά που ταιριάζουν μέτρια με τον οικισμό και 14,29% αυτά που δεν εναρμονιζονται με τον οικισμό.

Το μεσαίο κτίριο που βρίσκεται στην κεντρική πλατεία του χωριού δεν εντάσσεται αρμονικά με τα γύρω του λόγω της κλιμακάς του, Κατωχώρι 24

Φλύαρη μορφη λόγω των μορφολογικών του χαρακτηριστικών, Μουρί 1
Πηγή: https://www.housetrip.com/search-properties/gavalochori/662295-190458/?m=37925&supag=49850007022&supsc=dsa-444781558541&supai=252851218734&supap=&supdv=c&supnt=g&supti=dsa-444781558541&gclid=CjoKCQjwg8n5BRCdARIsALxKb95iUoYlN2L_B30LvHP4lUHiSjiz2IKnsbXCIjTbR-I7GBXhlTTrmFAaAhVNEALw_wcB

Ευτελής μίμηση παραδοσιακού τρόπου δόμησης, σε κτίσμα το οποίο βρίσκεται επίσης στην κεντρικη πλατεία του χωριού, Κατωχώρι 11

Γωνίες επενδεδυμένες με πέτρα που προσπαθούν να παραπέμψουν στους γωνιόλιθους και τετράριχτη σκεπή σε ισόγειο κτίσμα, Μουρί 6

Στην αεροφωτογραφία γίνεται διακριτός ο τεράστιος όγκος ενός νεότερου κτιρίου στα δεξιά της φωτογραφίας που ερχεται σε αντίθεση με τους μικρότερους όγκους των υπόλοιπων κτιρίων του οικισμού. Πηγή: https://www.rentbyowner.com/property/hestia-in-rhea-residence-gavalochori-private-pool/AB-27534371

Αριστερά: Το κτίριο έχει τρίριχτη στέγη, εξώστη και ανοίγματα που δεν ακολουθουν την υφιστάμενη νομοθεσία, επιπλέον διαθέτει στέγαστρο. Βόλακας 49
Δεξιά: Παραδείγματα τοξωτών ανοιγμάτων που δε συναντωνται στο Γαβαλοχώρι
Πάνω: Μουρί 15 Κάτω: Μουρί 14

Μερική εναρμόνιση με τον οικισμό, Αγιος Ιωάννης 4
Πηγή: https://www.rhea-residence.com/

Ελλιπής εναρμόνιση με τον οικισμό, Πανωχώρι 32

Δυααρμονία με τον οικισμό, Αγιος Ιωάννης 9
Πηγή: https://www.booking.com/hotel/gr/villa-rodi.el.html

Πλήρης δυσαρμονία με τον οικισμό, Παλαμίδι 20

εναρμόνιση με τον οικισμό
μερική εναρμόνιση
ελλιπής εναρμόνιση
δυσαρμονία
πλήρης δυσαρμονία με τον οικισμό
0,00%
6,72%
12,60%
14,29%
66,39%
N
0
50
100

Ερωτηματολόγια

Κατά τη διεξαγωγή της επιτόπιας έρευνας πραγματοποιήθηκε και έρευνα σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται το Γαβαλοχώρι οι ίδιοι του οι κάτοικοι, τόσο οι Ελληνες όσο και οι ξένοι, ή γενικά άνθρωποι που έχουν περάσει αρκετό χρόνο στον οικισμό, λόγω της εργασίας τους ή κατά την διάρκεια των διακοπών τους, αλλά και πώς οι τουρίστες που απλώς το επισκέπτονται για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Επομένως διανεμήθηκαν δυο ερωτηματολόγια ένα στην ελληνική και ένα στην αγγλική γλώσσα.

Το ελληνικό ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 92 άτομα εκ των οποίων οι 67 είναι μόνιμοι κάτοικοι του χωριού, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 20,6% των 324 Ελλήνων μόνιμων κατοίκων του Γαβαλοχωρίου, ενώ όλοι οι υπόλοιποι διαμένουν εκεί κατά τους θερινούς μήνες, εργάζονται εκεί ή το επισκέπτονται στον ελεύθερό τους χρόνο από τα διπλανά χωριά. Αντίστοιχα το αγγλικό απαντήθηκε από 65 άτομα, εκ των οποίων οι 24 είναι μόνιμοι κάτοικοι του χωριού και αντιστοιχούν στο 12,7% των 189 μόνιμων αλλοδαπών κατοίκων, 7 άτομα διαμένουν την θερινή περίοδο, ενώ οι υπόλοιποι είναι τουρίστες.

Ενδιαφέρον έχει το κατά πόσο θεωρούν αλλοιωμένη την παραδοσιακή εικόνα του Γαβαλοχωρίου τα άτομα αυτά, έτσι στην ερώτηση αυτή, έγινε διαχωρισμός σε τρεις ομάδες, με βάση την διαμονή τους στο χωριό. Η πρώτη ομάδα αφορά τα αποτελέσματα του ελληνικού ερωτηματολογίου, με άτομα που έχουν μεγαλώσει και ζουν στον οικισμό ή την ευρύτερη περιοχή των Χανιών. Η δεύτερη αφορά τα αποτελέσματα του αγγλικού ερωτηματολογίου των ατόμων που ζουν μόνιμα τα τελευταία χρόνια και αυτών που περνούν τα καλοκαίρια τους εκεί, τέλος η τρίτη αφορά τους τουρίστες. Η πρώτη ομάδα απάντησε θετικά κατά 74% όσον αφορά την αλλοίωση της παραδοσιακής εικόνας του οικισμού, εν αντιθέσει με την δεύτερη που απάντησε θετικά σε ποσοστό 37%, τέλος η τρίτη ομάδα απάντησε θετικά σε ποσοστό μόλις 32%.

Στο δεύτερο σκέλος αυτής της ερώτησης όσοι απάντησαν θετικά, κλήθηκαν να απαντήσουν που θεωρούν πως οφείλεται η αλλοίωση αυτή. Η πρώτη ομάδα υπέδειξε ως αίτια, συγκεντρώνοντας σχεδόν τον ίδιο αριθμό, την έλλειψη χρημάτων, την άγνοια – μη ενημέρωση από τους κρατικούς φορείς για την πολιτιστική κληρονομία και την έλλειψη κρατικής μέριμνας. Η δεύτερη υπέδειξε πρώτα την άγνοια – μη ενημέρωση από τους κρατικούς φορείς για την πολιτιστική κληρονομία και έπειτα την έλλειψη χρημάτων. Η τρίτη θεώρησε ως αίτιο την έλλειψη χρημάτων. Τέλος καμία ομάδα δεν υπέδειξε ως κύριο αίτιο την έλλειψη ενδιαφέροντος των κατοίκων.

Αλλοίωση Οικισμού 1η Ομάδα

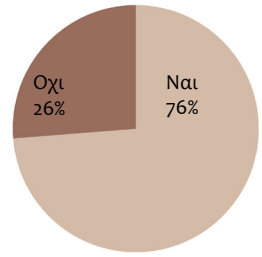

Αίτια Αλλοίωσης Οικισμού 1η Ομάδα

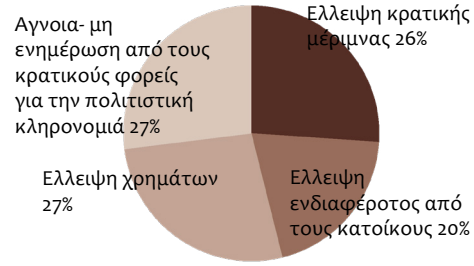

Αλλοίωση Οικισμού 2η Ομάδα

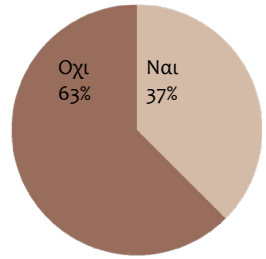

Αίτια Αλλοίωσης Οικισμού 2η Ομάδα

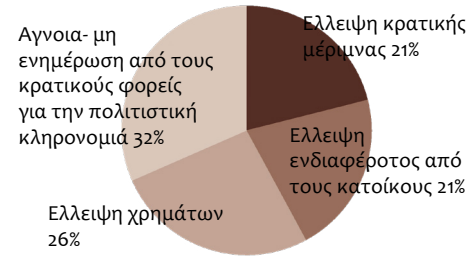

Αλλοίωση Οικισμού 3η Ομάδα

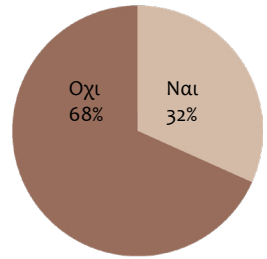

Αίτια Αλλοίωσης Οικισμού 3η Ομάδα

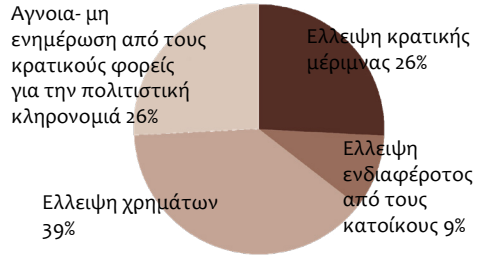

Στην ερώτηση για τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το χωριό στον τομέα του ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ συνεχίζεται ο διαχωρισμός σε τρείς ομάδες. Η πρώτη φαίνεται να θεωρεί πως είναι η έλλειψη κινήτρων από το κράτος- δήμο για τουριστική ανάπτυξη. Η δεύτερη είναι ανάμεσα στην έλλειψη κινήτρων από το κράτος- δήμο για τουριστική ανάπτυξη και το ότι δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα, ενώ η τρίτη φαίνεται πως δεν θεωρεί πως υπάρχει πρόβλημα.

Προβλήματα Τουρισμού 1η Ομάδα

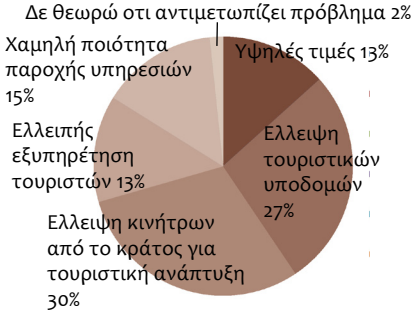

Προβλήματα Τουρισμού 2η Ομάδα

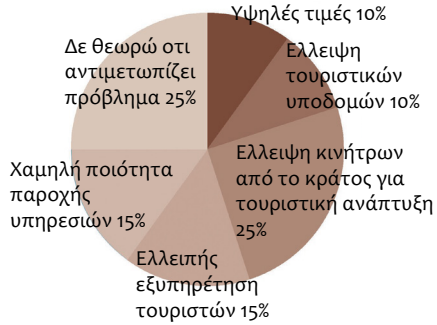

Προβλήματα Τουρισμού 3η Ομάδα

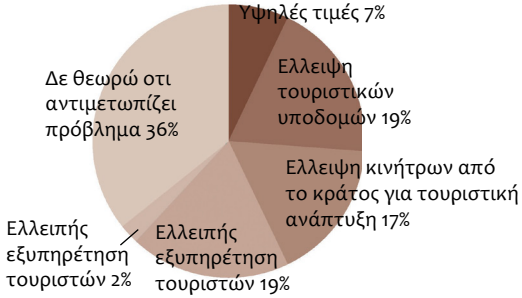

Στην ερώτηση για το εάν θα έμεναν μόνιμα στο Γαβαλοχώρι, παρόλο που οι περισσότεροι απαντούν αρνητικά, η πλειοψηφία αυτών που απαντά θετικά δίνει ως κίνητρο την καλύτερη ποιότητα ζωής. Επιπλέον, στην ερώτηση του ελληνικού ερωτηματολογίου που αφορά μόνο τους μόνιμους κατοίκους, για το εάν έμεναν καποιο χρονικό διάστημα αλλού και επέστρεψαν, 33 στους 67 απάντησαν ναι με επικρατέστερο κίνητρο την καλύτερη ποιότητα ζωής .

Ελληνικό ερωτηματολόγιο

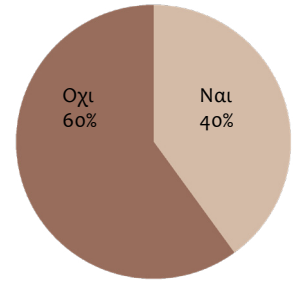

Αγγλικό ερωτηματολόγιο

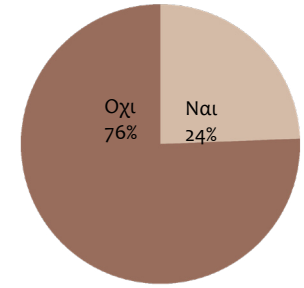

Κίνητρα

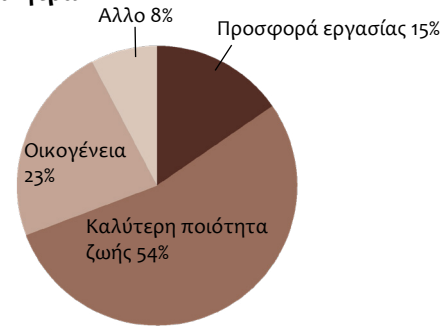

Τέλος, στην ερώτηση που υπάρχει μόνο στο ελληνικό ερωτηματολόγιο σχετικά με τους τρεις τομείς που θεωρούν πως ο οικισμός αντιμετωπίζει τα κυριότερα προβλήματα με φθίνουσα σειρά, είναι οι εξής: μετακινήσεις, περιβάλλον και ισοψηφούν υγεία – κοινωνική μέριμνα με αθλητισμό, ψυχαγωγία, πολιτισμό.

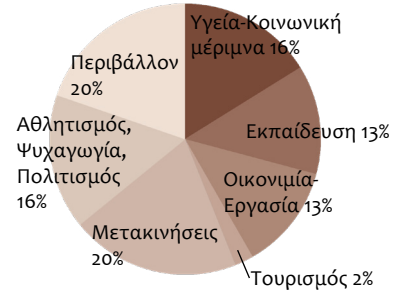

Παρακάτω παρατίθενται τα προφίλ των ερωτώμενων σε αντιπαράθεση, αριστερά το ελληνικό και δεξιά το αγγλικό.

Φύλο

Ιδιότητα

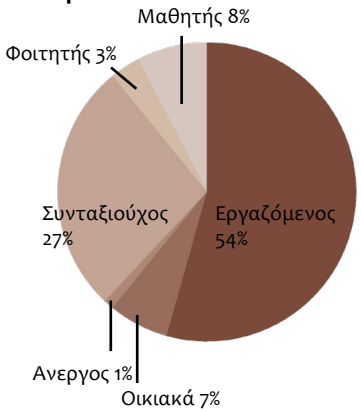

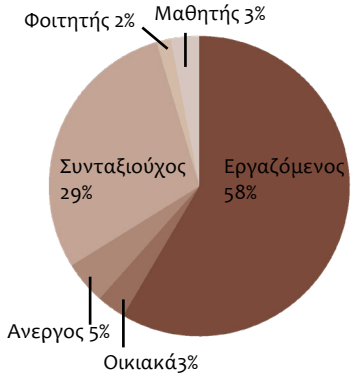

Ηλικιακή ομάδα

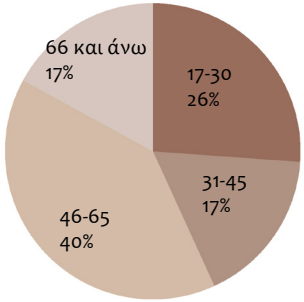

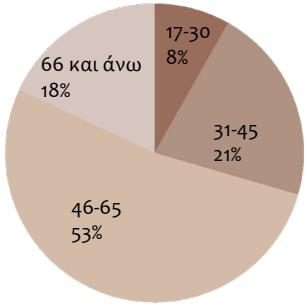

Μορφωτικό επίπεδο

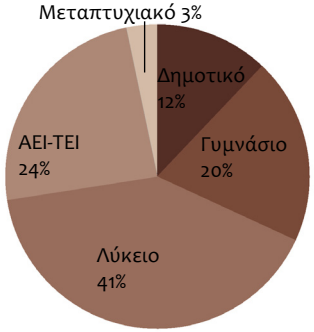

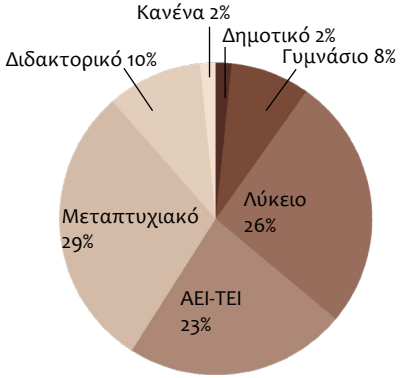

Διαμονή στο χωριό

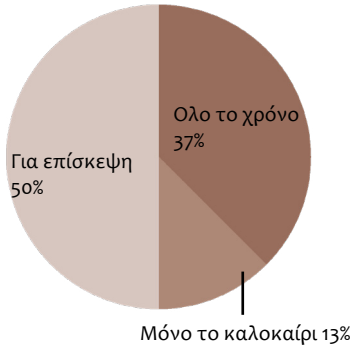

Ιθαγένεια

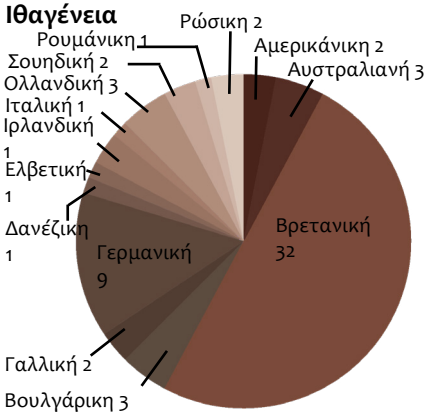

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
Ερωτηματολόγιο στο πλαίσιο ερευνητικής εργασίας
Τοποθεσία: Γαβαλοχώρι, Χανίων, Κρήτη

1. Φύλο

☐ Άνδρας ☐ Γυναίκα

2. Ηλιακή ομάδα

☐ 17-30 ☐ 46-65
☐ 31-45 ☐ 66 και άνω

3. Διαμονή στο Γαβαλοχώρι

☐ Όλο το χρόνο
☐ Μόνο το καλοκαίρι
☐ Έρχομαι στο χωριό σαν επισκέπτης
☐ Έρχομαι στο χωριό μόνο λόγω εργασίας

4. Ιδιότητα

☐ Εργαζόμενος ☐ Άνεργος ☐ Φοιτητής
☐ Οικιακά ☐ Συνταξιούχος ☐ Μαθητής

5. Μορφωτικό επίπεδο

☐ Απόφοιτος Δημοτικού ☐ Απόφοιτος ΑΕΙ-ΤΕΙ
☐ Απόφοιτος Γυμνασίου ☐ Κάτοχος Μεταπτυχιακού
☐ Απόφοιτος Λυκείου ☐ Κάτοχος Διδακτορικού
☐ Κανένα απο τα παραπάνω

6. Επιλέξτε έως τρεις (3) από τους παρακάτω τομείς στους οποίους πιστεύετε ότι το χωριό αντιμετωπίζει τα σοβαρότερα προβλήματα.

☐ Υγεία-Κοινωνική μέριμνα ☐ Μετακινήσεις
☐ Εκπαίδευση ☐ Αθλητισμός - Ψυχαγωγία - Πολιτισμός
☐ Οικονομία- Εργασία ☐ Περιβάλλον
☐ Τουρισμός ☐ Κανένα

7. Επιλέξτε έως τρία (3) από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το χωριό στον τομέα του ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

☐ Υψηλές τιμές ☐ Ελλειπής εξυπηρέτηση τουριστών
☐ Έλλειψη τουριστικών υποδομών ☐ Χαμηλή ποιότητα παροχής υπηρεσιών
☐ 'Ελλειψη κινήτρων απο το κράτος- δήμο για τουριστική ανάπτυξη ☐ Δεν θεωρώ οτι αντιμετωπίζει πρόβλημα

8. Θεωρείτε ότι υπάρχει αλλοίωση της παραδοσιακής εικόνας του χωριού; Εαν ναι, επιλέξτε τις βασικές αιτίες, κατα τη γνώμη σας.

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

☐ Έλλειψη κρατικής μέριμνας
☐ Έλλειψη ενδιαφέροντος απο τους κατοίκους
☐ Έλλειψη χρημάτων
☐ Άγνοια- μη ενημέρωση απο τους κρατικούς φορείς για την πολιτιστική κληρονομιά

***η ερωτηση αυτή να απαντηθεί ΜΟΝΟ από τους μόνιμους κατοίκους**

9. Μένατε για κάποιο χρονικό διάστημα κάπου αλλού και επιστρέψατε ως μόνιμος κάτοικος; Αν ΝΑΙ, ποιά τα βασικά κίνητρα για την επιστροφή σας; (1 ή και περισσότερες επιλογές)

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

☐ Προσφορά εργασίας ☐ Οικονομικότερος τρόπος ζωής
☐ Καλύτερη ποιότητα ζωής ☐ Άλλος (σημειώστε παρακάτω)
☐ Οικογένεια .....

***η ερωτηση αυτή να ΜΗΝ απαντηθεί από τους μόνιμους κατοίκους**

10. Σκέφτεστε να μέινετε μόνιμα στο Γαβαλοχώρι: Εάν η απάντηση είναι ΝΑΙ με ποιά κίνητρα;

☐ ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ

☐ Εργασία
☐ Καλύτερη ποιότητα ζωής
☐ Οικογένεια
☐ Άλλο

Technical University of Crete
School of Architecture
Questionnaire for research work
Location: Gavalochori, Chania, Crete

1. Gender

☐ Male ☐ Female

2. Age Group

☐ 17-30 ☐ 46-65
☐ 31-45 ☐ 66 and above

3. Nationality

.....

4. Accomondation at Gavaloxori

☐ All year
☐ Only in summer
☐ On vacation

5. Ocupation

☐ Employee ☐ Unemployee ☐ University student
☐ Housekeeper ☐ Retiree ☐ Student

6. Education Level

☐ Graduate primary school ☐ Undergraduate studies
☐ Graduate secondary school ☐ Post-graduate studies
☐ Graduate high school ☐ Phd Degree
☐ None of these

7. In your opinion, which problems, up to three (3), are most important the village is facing?

☐ High price ☐ Lack of touristic services
☐ Lack of touristic facilities ☐ Low services quality
☐ Lack of incentives from goverment-municipality for tourist development ☐ None

8. Do you consider there is alteration of the traditional image of the village? If yes, choose the basic causes

☐ YES ☐ NO

☐ Lack of state care
☐ Lack of intarest of residents
☐ Lack of money
☐ Ignorance- there is no updating from the state about cultural heritage

***This question is to answer ONLY from impermanent residents**

9. Will you consider to live permanent at Gavaloxori? If yes, which are your motivations?

☐ YES ☐ NO

Write your answer .....

05 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το Γαβαλοχώρι απο τον δρόμο προς Βάμο

Το γεγονός πως η Κρήτη είναι από τους βασικότερους προορισμούς του ελληνικού τουρισμού έχει επηρεάσει τη φυσική και κοινωνική σύσταση του νησιού. Το Γαβαλοχώρι έχει υποστεί και αυτό αλλαγές στο φυσικό και αθρωπογενές περιβάλλον του, που οφείλονται στις διάφορες αναπτυξιακές πιέσεις, αν και όχι τόσο σημαντικές συγκριτικά με άλλα μέρη της Κρήτης. Οπως φαίνεται και από την χαρτογράφηση, η πλειονότητα των παραδοσιακών κατοικιών του οικισμού δεν έχει αλλοιωθεί σημαντικά. Παρόλα αυτά υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπου τα κτίρια έχουν παραμορφωθεί στον μέγιστο βαθμό. Οσον αφορά τα νεότερα κτίσματα, αν και έρχονται σε πλήρη δυσαρμονία με τον οικισμό, τα περισσότερα βρίσκονται έξω από το πυρήνα του οικισμού με αρκετά από αυτά να είναι σχετικά κρυμμένα από το φυσικό τους περιβάλλον. Βέβαια, υπάρχουν και κάποια που βρίσκονται σε κεντρικά σημεία και έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τα γειτονικά τους παραδοσιακά κτίρια. Η παραμόρφωση των παραδοσιακών κτιρίων και η ύπαρξη σύγχρονων ασύμβατων με την αρχιτεκτονική του οικισμού, διαταράσσουν την συνοχή του.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως η προστασία στο Γαβαλοχώρι μέσω των Προεδρικών Διαταγμάτων δεν είναι επαρκής. Αν και ο οικισμός κηρύσσεται προστατευόμενος σχετικά νωρίς και οι οικοδομικές άδειες απαιτούν έγκριση από το Υπουργείο Πολιτισμού, γεγονός που καθιστά τον βαθμό ελέγχου της αρχιτεκτονικής του οικισμού σχετικά υψηλό, η κατάσταση που επικρατεί δεν είναι ιδανική. Η εικόνα του Γαβαλοχωρίου θα έπρεπε και θα μπορούσε να είναι καλύτερη.

Η διατήρηση και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, και πιο ειδικά της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του παρελθόντος είναι ένα διαχρονικό αίτημα. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης η διαφύλαξη της αποτελεί ευθύνη τόσο του κράτους όσο και της τοπικής κοινότητας. Το κοινωνικό σύνολο θα πρέπει να συμμετέχει στη σωτηρία και την προβολή της αρχιτεκτονικής του παρελθόντος, καθώς είναι ένα ζήτημα που αφορά όλους. Η αρχιτεκτονική κληρονομιά όχι μόνο ανήκει στα πολιτιστικά αγαθά αλλά είναι και τεκμήριο της ιστορίας, αλλά και της αισθητικής του παρελθόντος, το οποίο θα πρέπει να διαφυλαχθεί και για τις επόμενες γενιές. Πόσο μάλλον ένας οικισμός σαν το Γαβαλοχώρι που ακόμα διαθέτει ένα αξιόλογο αναλλοίωτο κτιριακό απόθεμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Για την επίτευξη της ανάδειξης και της προστασίας του παραδοσιακού συνόλου του Γαβαλοχωρίου επιβάλλεται η διαρκής ενημέρωση τόσο των κατοίκων όσο και των φορέων σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και να θεσπιστούν αυστηρότεροι οροί δόμησης. Τα παραδοσιακά κτίρια του οικισμού πρέπει να εντάσσονται στην σύγχρονη ζωή εξασφαλίζοντας όμως την ιστορική συνέχεια του περιβάλλοντος, διατηρώντας και αναδεικνύοντας τις βαθύτερες αξίεςτους. Τα χαρακτηριστικά των όψεων των παραδοσιακών κτιρίων πρέπει να μένουν αναλλοίωτα. Τα υλικά που χρησιμοποιούνται για την συντήρηση της καλής κατάστασης των κτιρίων επιβάλλεται να είναι συμβατά με τα παραδοσιακά όπως και ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζονται. Η αποκατάσταση των

κουφωμάτων, για παράδειγμα, οφείλει να γίνεται από ξύλινα όμοια με τα παραδοσιακά. Συνεπώς πρέπει να διατηρηθούν τα χαρακτηριστικά στοιχεία των κτισμάτων.

Οσον αφορά τα νεότερα κτίσματα, οι αρχιτέκτονες οφείλουν να γνωρίζουν τις συνθετικές αρχές που καθορίζουν τον χαρακτήρα του Γαβαλοχωρίου και η ένταξη ων νέων κτιρίων να γίνεται με σεβασμό προς αυτές. Η κλίμακα, οι αναλογίες, οι σχέσεις μεταξύ των νέων όγκων αλλά και η διάταξή τους στον χώρο, τόσο στο οικόπεδο όσο και στην σχέση τους με τον δρόμο, πρέπει να είναι συμβατή με το παραδοσιακό σύνολο, αλλά ταυτόχρονα να γίνεται διακριτό πως πρόκειται για μία σύγχρονη κατασκευή. Κάθε νέα κατασκευή θα πρέπει να εναρμονίζεται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του οικισμού εμπλουτίζοντας το σύνολο, χωρίς όμως να το διαταράσσει.

Τόσο σύγχρονα όσο και παραδοσιακά κτίρια οφείλουν να υπακούουν στους κανόνες της επικάλυψης με βάση τους ορόφους του κτιρίου, αλλά και στους χρωματικούς περιορισμούς. Επίσης, σημαντικό είναι να διατηρηθεί ο υπάρχων πολεοδομικός ιστός, δηλαδή να μην γίνουν και άλλες κατεδαφίσεις κτιρίων προκειμένου να δημιουργηθεί επιπλέον δημόσιος χώρος, αλλά ούτε και να χτιστούν νέα στον παραδοσιακό πυρήνα, καθώς αυτό αποτελεί μέγιστη αλλοίωση του συνόλου. Τέλος, όσον αφόρα τον τουρισμό αυτός θα πρέπει να στραφεί περισσότερο προς τον εναλλακτικό – πράσινο τουρισμό, με σεβασμό προς τον αυθεντικό χαρακτήρα του οικισμού, και όχι προς τον τουρισμό πολυτελείας, προάγοντας έτσι την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά.

Εάν πρέπει κανείς να σταθμίσει αν υπερτερούν τα οφέλη ή τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τη μαζική εγκατάσταση ξένων, την αναβίωση του οικισμού και την έντονη οικοδομική δραστηριότητα που ακολούθησε δεν είναι εύκολο να καταλήξει ποιο από τα δύο υπερτερεί. Το βέβαιο είναι ότι θα μπορούσε αυτή η τάση, με τον κατάλληλο κρατικό έλεγχο και άλλες δράσεις, να έχει χρησιμοποιηθεί ώστε να υπάρχει ουσιαστική αναβάθμιση, μια περισσότερο αποτελεσματική και ολοκληρωμένη προστασία του Γαβαλοχωρίου. Η σύγκριση της εικόνας του οικισμού όπως αποτυπώνεται στις φωτογραφίες της δεκαετίας του 1970 σε αντιδιαστολή με την σημερινή εικόνα του οικισμού εικονογραφεί το πρόβλημα.

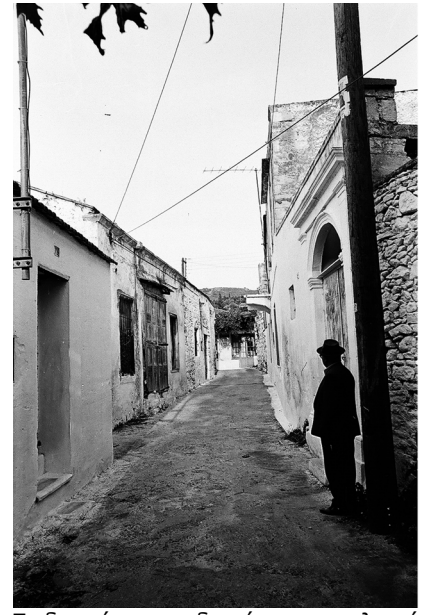

Το δρομάκι που οδηγεί απο την πλατεία στο Πλατανάκι στην κεντρική πλατεία

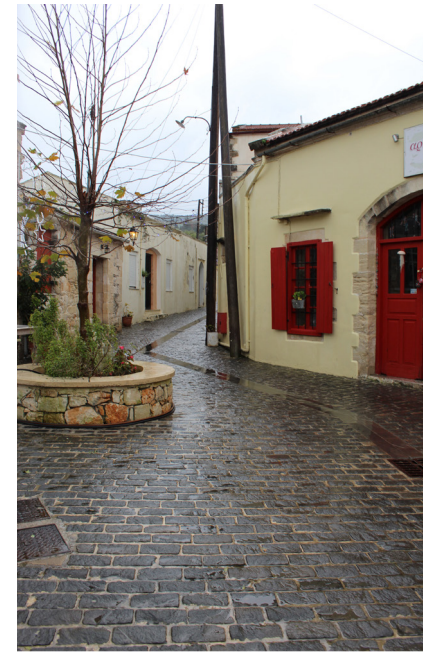
Η πλατεία στο Πλατανάκι

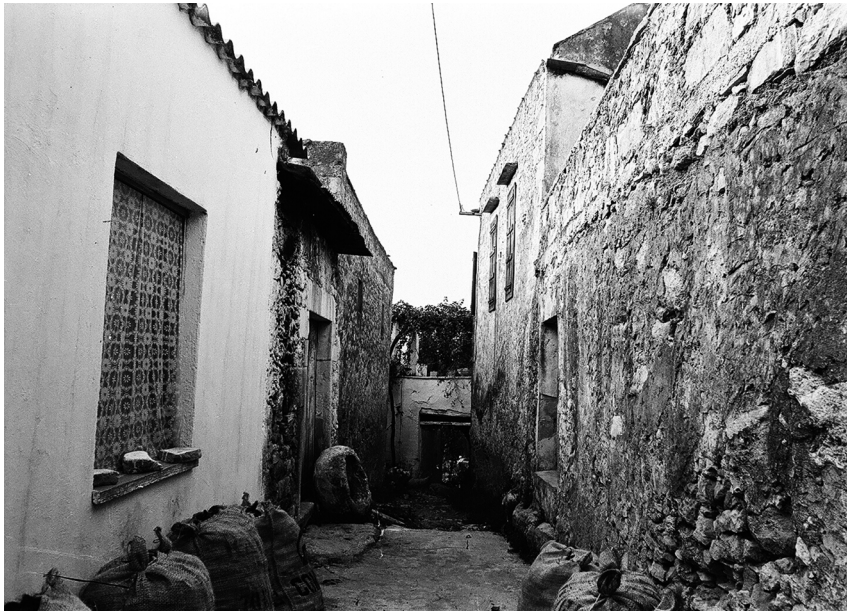

Ενα στενό στο Πλατανάκι, πίσω απο την πλατεία

Το στενό του Λαογραφικού Μουσείου

Το ίδιο στενό λίγο παρακάτω

Δρόμος μικρότερης κλίμακας που διασχίζει το Πλατανάκι και καταλήγει στον κεντρικό

Κτίριο πάνω στον κεντρικό δρόμο

Ο χώρος στάθμευσης μίας κατοικίας πάνω στον κεντρικό δρόμο, στον Κόλυμπο

Ενα στενό στον Βόλακα

Ενα αδιέξοδο δρομάκι που καταλήγει σε κατοικίες στον Βόλακα

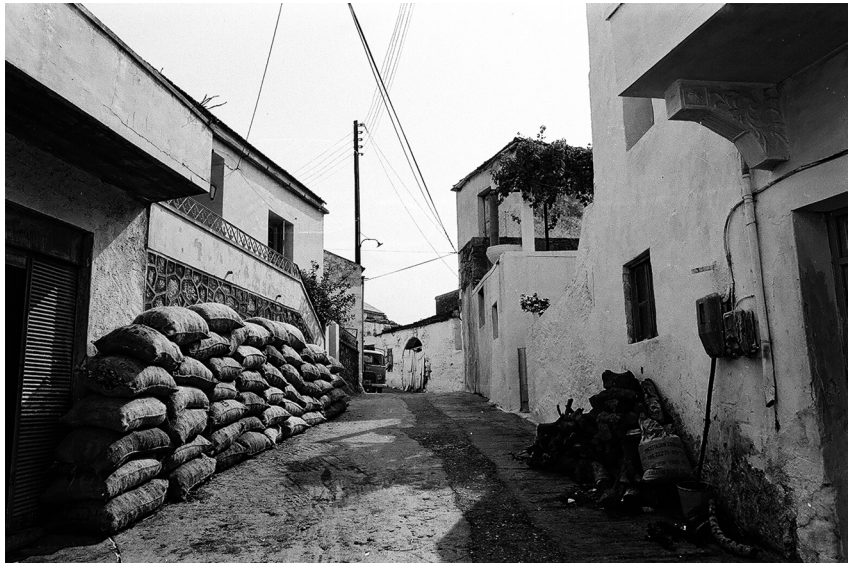

Ενας δρόμος στον Βόλακα

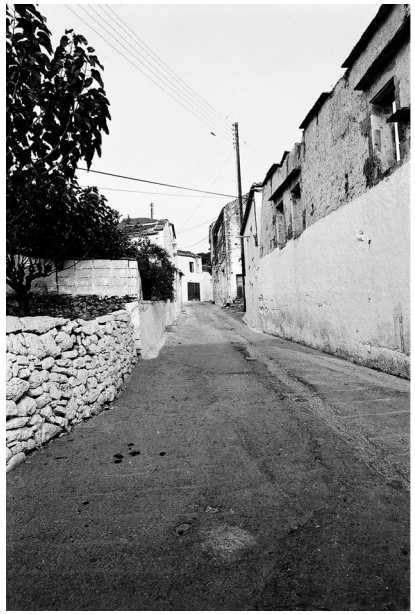

Ο δρόμος προς το Πανωχώρι

Οι φωτογραφίες που απεικονίζουν το χωριό κατά τη δεκαετία του 1970 προέρχονται από το αρχείο της κ. Κλάδου - Μπλέτσα, ενώ έγινε προσπάθεια φωτογραφικής αποτύπωσης της σημερινής κατάστασης των ίδιων ακριβώς σημείων.

Πηγή: Χανιώτικα Νέα -Διμηνιαίο Περιοδικό-Δεκέμβριος 1999
Επιμέλεια: Αιμιλία Κλάδου Μπλέτσα

Ημερομηνία φωτογραφίας: 10/04/2019

Ημερομηνία φωτογραφίας: 18/10/2019

Ημερομηνία φωτογραφίας: 17/01/2020

06

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλιγιζάκη, Σ. (1989). «Η επαρχία Αποκορώνου στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας», *Πρακτικά Α΄ Αποκορωνιώτικου Συνεδρίου 1987*, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία (Χανιά), 91-100.

Αναγνώστη Δουνάκη, Κ. (1968). *Ιστορία της Επαρχίας Αποκορώνου Κρητης*, ανάτυπον εν του περιοδικού Κρητική Εστία (Αθήνα).

Ανδριανάκης, Ε. (1989). «Ο Αποκόρωνας κατά την περίοδο 1923-1945 από κοινωνική άποψη», *Πρακτικά Α΄ Αποκορωνιώτικου Συνεδρίου 1987*, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία (Χανιά), 171-180.

Αδριανάκης, Μ. (1989). «Η επαρχία Αποκορώνου στα χριστιανικά χρόνια», *Πρακτικά Α΄ Αποκορωνιώτικου Συνεδρίου 1987*, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία (Χανιά), 77-84.

Βασιλειάδης, Δ. (1983). *Το Κρητικό σπίτι*, Εκδοση Β', Εστία.

Γάσπαρης, Χ. (2020). «Bicorna ή Apicorna: Ο Αποκόρωνας κατά τους πρώιμους βενετικούς αιώνες», *Πρακτικά Β΄ Αποκορωνιώτικου Συνεδρίου 2017*, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία (υπό έκδοση).

Κλάδου-Μπλέτσα, Α. (1999). «Η αυλή στο λαϊκό σπίτι της Δυτικής Κρήτης», στο *Προβολή* (Κρήτη).

Λιμαντζάκης, Γ. (2020) «Νομαρχία Σφακίων με έδρα τον Βάμο: Μια διοικητική ρύθμιση σημαντική για την ιστορική εξέλιξη του Αποκόρωνα», *Πρακτικά Β΄ Αποκορωνιάτικου Συνεδρίου 2017*, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία (υπό έκδοση).

Μποζινέκη-Διδώνη, Π. (1985). *Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, Μέλισσα (Κρήτη).

Σοφούλη, Α. (1989), «Τουρκοκρατία. Αναφορά στα γεγονότα της περιόδου 1821-1923. Πως είδε η λαική μούσα του Αποκορώνου τα γεγονότα», *Πρακτικά Α΄ Αποκορωνιώτικου Συνεδρίου 1987*, Δήμος Αποκορώνου, Ιδρυμα Αγία Σοφία (Χανιά), 136-145.

Σπανάκης, Σ. (2006), *Πόλεις και Χωριά της Κρήτης στο πέρασμά των αιώνων*, τόμος Α', Εκδόσεις: Δετοράκης

Τζαρτζάνου, Ζ (1997), *Οικοδομική: Πατώματα - Στέγες - Κλίμακες*, Τεύχος Β', Ιδρυμα Ευγενίδου (Αθήνα) σελ. 149

Τριποδάκης, Δ. (1946). *Η χωρική κατοικία στο Λασήθι*, Τ 269-270, 292-294.

Φρονιμάκης, Β. (1973), *Στοιχεία Γαβαλοχωρίου*, (Χανιά)

Χαλκιαδάκης, Α. (1994). *Ο Αποκόρωνας στην περίοδο της Τουρκοκρατίας* (1645-1913), Συλλογές (Αθήνα)

Χατζηδάκη-Παναγιωτοπούλου, Ε. (1991). *Ο Αποκόρωνας και ιστορία του κατά τους χρόνους της Τουρκοκρατίας μέχρι και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, (Αθήνα)

Οπου δεν αναφέρεται πηγή, οι φωτογραφίες και τα σχέδια είναι των συγγραφέων.

07

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

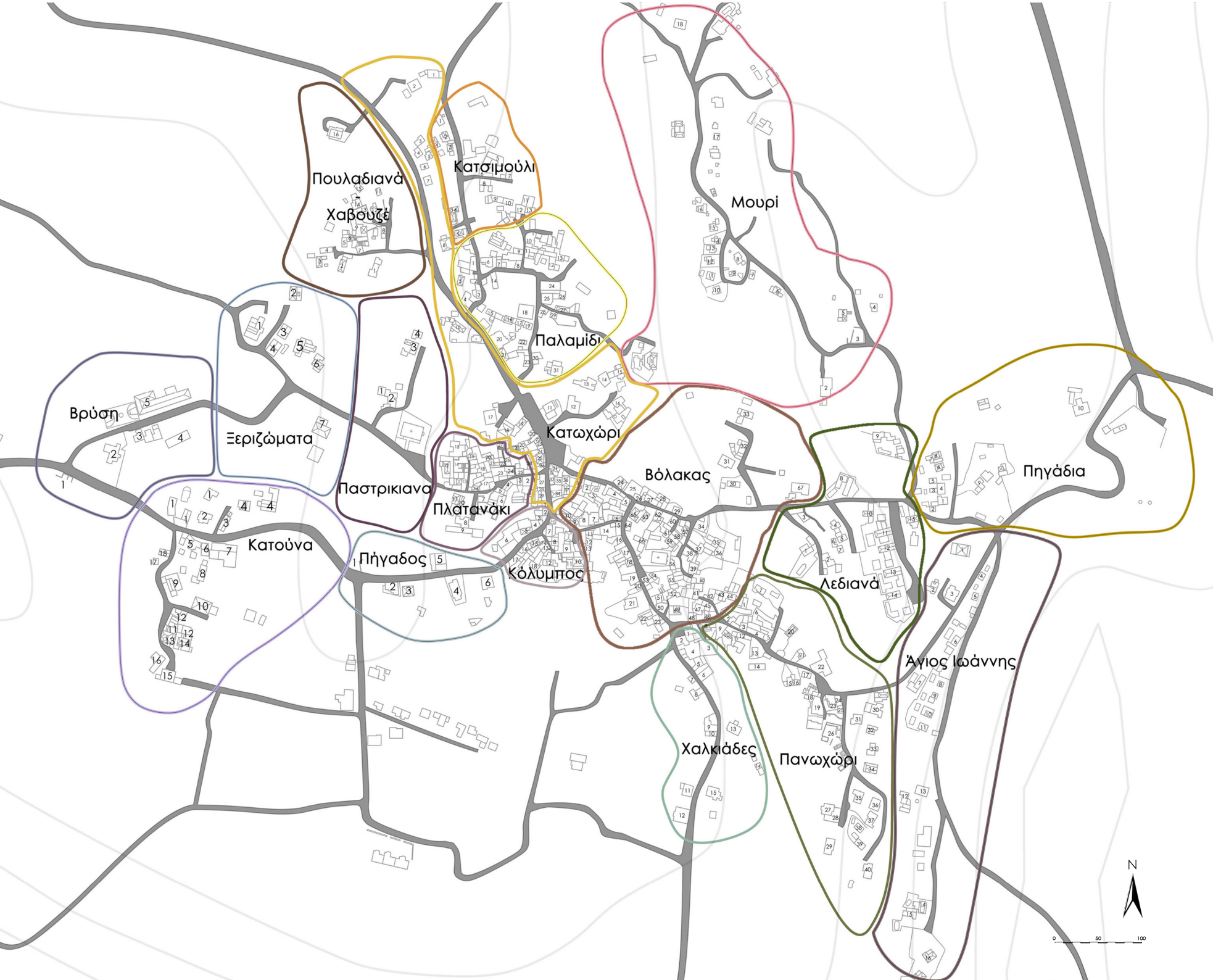
Πουλαδιανά
Χαβούζε
Κατσιμούλι
Μουρί
Παλαμίδι
Βρύση
Ξεριζώματα
Παστρικιανα
Κατωχώρι
Πλατανάκι
Βόλακας
Πηγάδια
Κατούνα
Πήγαδος
Κόλυμπος
Λεδιανά
Άγιος Ιωάννης
Χαλκιάδες
Πανωχώρι
N
0
50
100

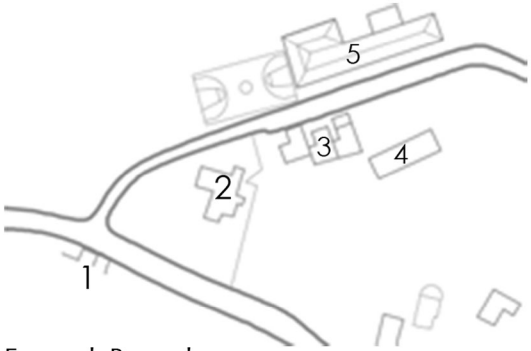

Γειτονιά Βρυσών

01

02

03

04

05

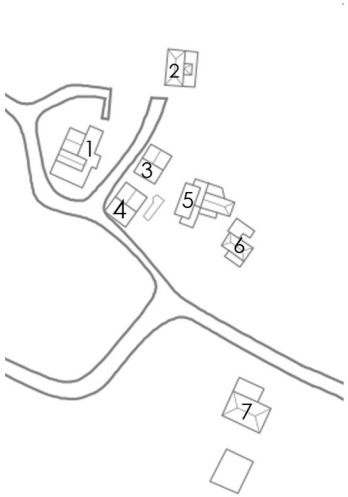

Γειτονιά Ξεριζώματα

01

02

03

04

05

06

07

Γειτονιά Κατούνα

01

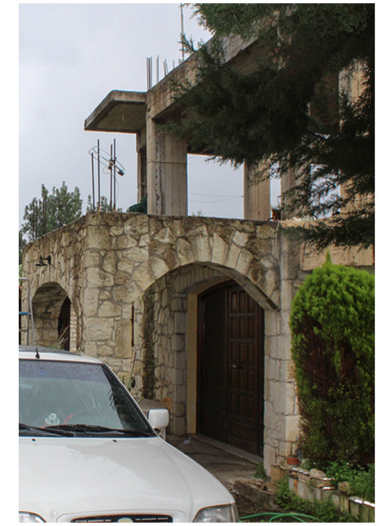

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

17

18

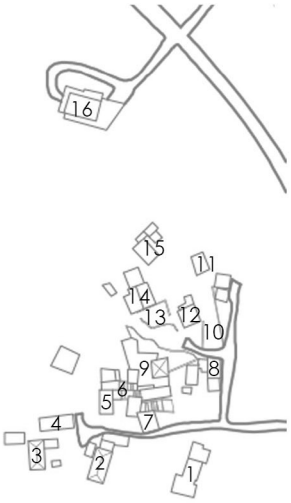

Γειτονιά Πουλαδιανά

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

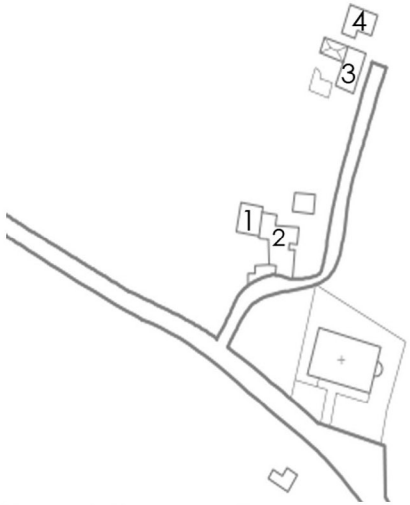

Γειτονιά Παστικιανά

01

02

03

04

Γειτονιά Πήγαδος

01

02

03

04

05

06

Γειτονιά Πλατανάκι

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

Γειτονιά Κατωχώρι

01

02

03

04

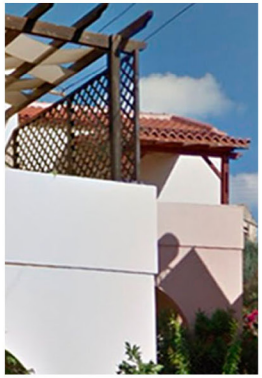

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

17

18

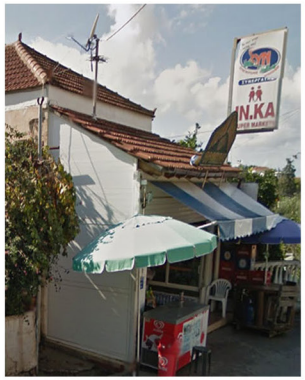

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

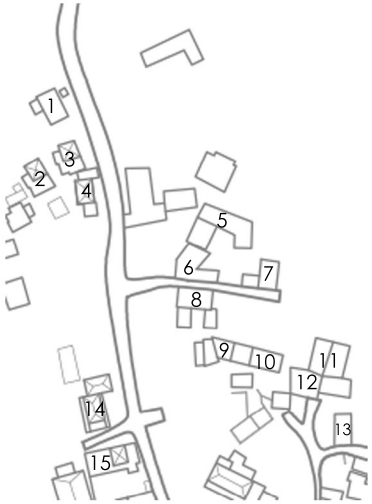

Γειτονιά Κατσιμούλι

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

Γειτονιά Παλαμίδι

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

Γειτονιά Κόλυμπος

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

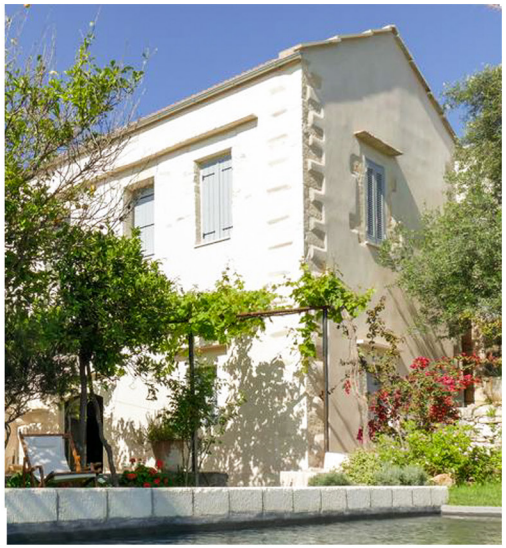

11

12

13

14

15

16

17

Γειτονιά Μουρί

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

17

18

01

02

03

Γειτονιά Βόλακας

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

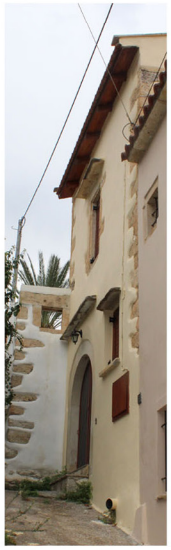
61

62

63

64

65

66

67

Γειτονιά Λεδιανά

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

01

02

Γειτονιά Πανωχώρι

03

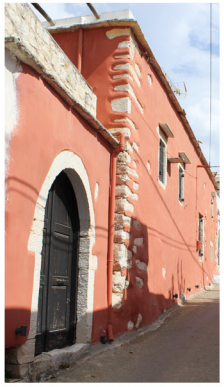

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

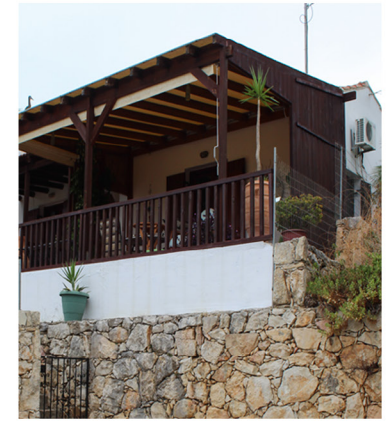

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

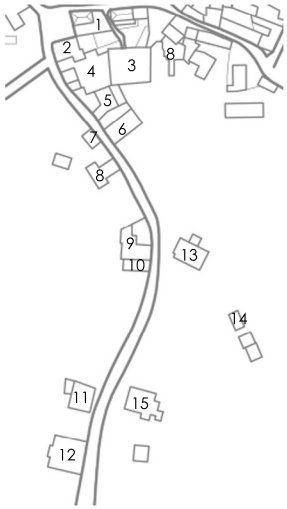

Γειτονιά Χαλκιάδες

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

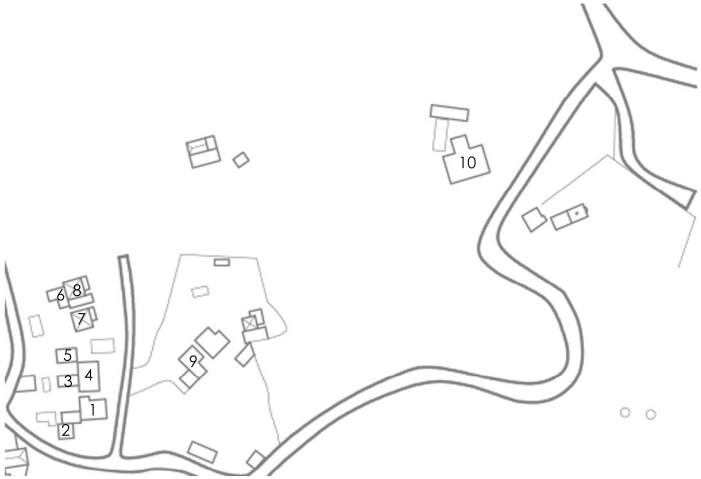

Γειτονιά Πηγάδια

01

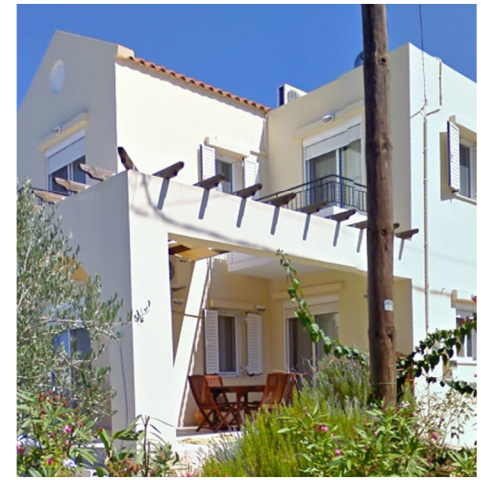

02

03

04

05

06

07

08

09

10

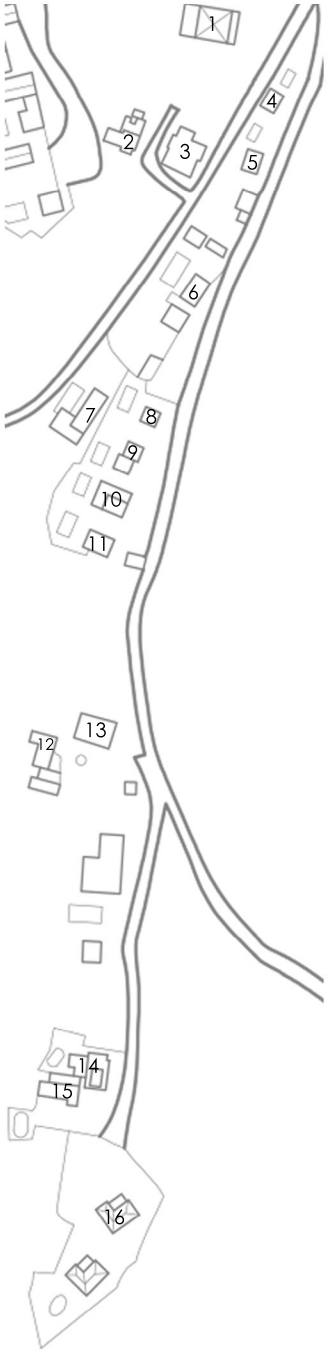

Γειτονιά Άγιος Ιωάννης

01

02

03

04

05

06

07

08

09

10

11

12

13

14

15

16